

Tusi 3

Tausaga 10

Gagana Sāmoa

Gagana Sāmoa

Tausaga 10 Tusi Tolu

MĀLŌ O SĀMOA
MATĀGALUEGA O Ā'OGA TA'ALOGA MA AGANU'U

Agaga Fa'amālō

E momoli atu le fa'amālō a le Matagaluega i tusitala mo manulauti, onosa'i ma galulue fa'atasi mo le tu'ufa'atasiga o lenei tusi tāua.

Tusitala:

Elaine Ufagafā Lameta

Agafili Tuitolova'a

Designed, edited and typeset by Egan-Reid Ltd, Auckland, as part of the Sāmoa Secondary Education Curriculum and Resources Project for:

© Government of Samoa Ministry of Education, Sports and Culture, 2002.

Reprinted 2004 with minor amendments.

Funded by the New Zealand Agency for International Development,
Nga Hoe Tuputupu-mai-tawhiti.

Printed through Egan-Reid Ltd.

Managing Contractor: Auckland UniServices Limited.

ISBN 982-517-026-3

ANOTUSI

Āutalaga 1: Aganu'u ma Agaifanua	5
Āutalaga 2: Fa'amaumauga ma Fetufaa'iga	36
Āutalaga 3: Sā'ililiga	55

Āutalaga 1: AGANU'U MA AGAIFANUA

ĀLĀFUA MA FA'ANAUNAU GA IA 'AUSIA

Ālāfua

Fa'anaunau ga ia 'Ausia

E tatau ona mafai e tamaiti ona:

Aganu'u ma Agaifanua

- faamatala saofaiga i le nuu, va fealoa'i, ma va tapuia: saofaiga a matai, nuu o tamaitai, nuu o taulelea faatasi ai ma nafa faasino tonu i vaega taitasi; faiā o tagata ma le matai.
- malamalama i le gagana faaaloalo ma faavasega le gagana e faaaogā i tagata eseese o lo latou nuu.
- iloilo tulafono po o agaifanua a o latou nu'u.
- fa'aaogā fa'alagiga o matai, faifeau mf. ma le 'au'āiga i faatinoga o galuega i totonu o le 'āiga ft. folafola faaaloaloga.
- faaaogā le vaogagana o faafiafiaga ma taaloga i tautalaga.
- faatino taaloga ma faafiafiaga.
- malamalama i faiā o agaifanua ma faafiafiaga.

Vaega 1 Saofa'iga

O le nu'u Sāmoa e fausia i 'āiga. E tofu le 'āiga ma lo latou matai e faasino i ai tagata uma o le 'āiga, ma e ta'ua i latou o le 'au'āiga o le matai. O le saofaiga lā a ali'i ma faipule, e aofia uma ai matai o le nuu. O tamali'i ma failauga.

O le saofaiga lonalua, o le aualuma (tama'ita'i). E fausia i fanau teine a le nuu. E aofia i lea saofaiga tama'ita'i matutua malolosi oloo nonofo i o latou 'āiga moni. Pe sa nofotane i se isi 'āiga o le nuu po o se isi nuu, a ua tete'a ma le tane po ua maliu foi ona toe foi lea i lona 'āiga moni, ma toe alu i le saofaiga a Tama'ita'i. O i latou ia e ta'ita'ia teine o le aualuma. E faasino ma faatonu. E fuafuaina asiasiga o mealalaga, e aofia ai ietoga, falalili'i ma papa (mf). O asiasiga o le aai.

O le aualuma foi, e o i ai teine ua lē toe ao'oga ma teine oloo faigaluega.

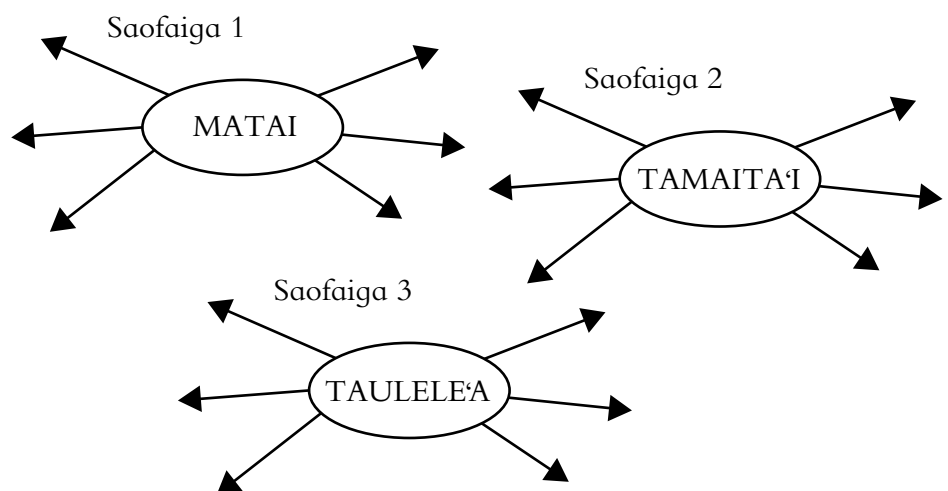
O fanau teine a ali'i maualuluga o le nuu, e fa'aaloalo i ai le aualuma. E faapena foi i fanau a tulāfale faiupu o le nuu. Peita'i, a toatele teine o se 'āiga i le aualuma, e toatasi le teine e saofa'i, o lo latou sui lena i tonufai a le aualuma, a o le isi vaega, e nonofo i tua pe aofia i le 'aufaife'au.

O le saofa'iga lonatolu, o taulele'a. O fanau tama a le nuu. Peita'i, o le saofa'iga a taulele'a, e aofia ai ma faiāvā, a o le saofa'iga a tama'ita'i, e sā se fafine nofotane ona alu i ai.

Tusa lava po o le tama o le nuu, ae a faiāvā i le teine o le nuu ma nonofo i le 'āiga o le teine, e ta'u o ia o le faiāvā. E alu i le faataulele'a, a o ia o le faiāvā (maupaolo). E nofo o ia i le itu a faiāvā o le nuu, i le saofa'iga a taulele'a.

Fa'atinoga 1 Manatu 'Autū

1. Galulue ta'ito'aono.
2. Faitau faamatalaga o saofaiga taitasi.
3. Fa'aaapogaleveleve manatu 'autū ma manatu lagolago o le saofaiga.
4. Tuufaatasi mo fetufaa'iga.

Fa’atinoga 2

Matāfaioi

1. Galulue ta’ito’afā.
2. Talatalanoa i le saofa’iga a matai ma fa’amalamalama feso’ota’iga o saofa’iga atoa ma o latou tāua e sa’o ai le fa’aupuga lea, “E lelei le to’ese a nuu potopoto”. Fa’amāumau au’ili’iliga o nafa ta’itasi.
3. Tuufaatasi ma fetufaā’i.

Saofa’iga a Matai: Nafa

- Fausia tulafono.
- Faamamalu tulafono (tausī).
- Vaaia tulaga uma e manuia pe malaia ai le nuu ma faia faai’uga.
- Fuafua aso, nofoaga ma taimi o tauaofiaga, e iai Aso Gafua, fono ma galuega.
- Tausī ma faamamalu aganuu ma agaifanua, saofa’i, maliu, nunu, malo ma mf.
- Pupui le sami ma le vao ma ‘ele’elesā.
- Faata’ita’iga o le pule alofa ma le mea sa’o.
- Malu o faifeau ma tagata galulue aumau i totonu o le nuu.

Fa’atinoga 3

Matāfaioi (faaauau)

1. Galulue ta’ito’afā.
2. Lisi i lalo nafa o saofa’iga a Tama’ita’i ma Taulele’a.
3. Talatalanoa ma faamaumau.
4. Tu’ufaatasi vāega ma fetufaā’i.
5. Si’i i lau api.
6. Ao i le faiā’oga lisi ma api.

Fa'atinoga 4

O Faletua ma Tausi ma Fafine Laiti

1. Faitau ma mātāu manatu 'autū.
2. Fa'aaogā se ata e faaali ai feso'ota'iga o tagata olo'o tā'ua.
3. O ā ni suiga ua iai aso nei i saofa'iga olo'o tā'ua?
4. O le ā sou manatu i ia suiga?

O aso anamua, e nonofo lava ta'ito'alua o matai i ō latou 'āiga ma fai a latou galuega e masani ai. Sa lē a'afia i latou i faatinoga o galuega a le nuu. E lē 'auai foi i le saofa'iga a Tama'ita'i.

O faletua, o le upu lautele lea e tāaofa'i ai ta'ito'alua o tamalii, a o tausi o āvā a tulāfale.

O fafine lāiti, o le ta'u lea o āvā a taulele'a. Sa lē aofia foi i latou i le saofa'iga a Tama'ita'i.

O aso nei ua iai le Matāgaluega a Tinā ma Tama'ita'i. Ua fai Komiti fafine a nuu, ma ua tu'ufa'atasi i ai, faletua ma tausi, o tama'ita'i ma fafine lāiti. Ua foliga mai, ua taiulu faletua ma tausi, i tonufai, a ua tau faaofi se manatu o Tama'ita'i. O le faigata, pe'ā leai se alo o se tamalii tāua o le nuu ua fai sana saofa'i ma avea ma 'augafa'apae e aloa'ia lelei ai. E moni lava oloo iai alo o tamalii o le nuu oloo saofafa'i ma fa'aaloalo i ai le aualuma, ae a faatasi loa ma faletua ma tausi o le nuu, ona taomia lea o so latou leo, auā e faigata, ua toe faafesaga'i ma o latou tinā.

E faigata le ava ma le fa'aaloalo, ma o le mafua'aga lea, na lē tuufaatasia ai e le aganuu, le saofa'iga a Tama'ita'i, ma o latou tinā, (faletua ma tausi) ma āvā a o latou tuagane (fafine lāiti) ona e faigata le vatapuia. O le va lea, e ufitia ai le mea lelei ma sa'o ona ua finagalo i ai o latou tinā.

O le itū tāua, o le fausaga o le Saofa'iga a ali'i ma faipule, o le fausaga foi lena o le Saofa'iga a Tama'ita'i, e alu ai foi le Saofa'iga a Taulele'a.

A tuu i se tulaga faigofie, ona faapea lea: O le nofoaga o le matai o le 'āiga i le Saofa'iga a Matai o le nuu, o le nofoaga foi lena o le teine i le saofa'iga a Tama'ita'i, o le nofoaga foi lena o le tama i le Saofa'iga a Taulele'a.

O le faataitaiga, a faapea o le matai o lo matou 'āiga o le **Alii Tāua** o le nuu, a fai saofa'iga a matai e nofo i le pou matuātala; a fai se puaa e ave i ai le ivitua, a fai fiafia, o ia na te tualugaina, e faapena foi lona afafine i le saofa'iga a le aualuma tama'itai; e faapena foi lona atalii i le saofa'iga a taulele'a.

O le saofa'iga a matai, e fuafuaina galuega faitasi a le nuu, ae faamoemoe lona faatinoga i taulele'a. E fesoasoani foi matai lāiti: E faapena i le aualuma tama'ita'i.

Fa'atinoga 5

Avanoa Faatutumu

1. Galuega ta'ito'atasi:

- Sii i lau api.
- Ao i le faiā'oga.
- Faamalamalama.
- Togi ma toe faafoi api a tamaiti.
- Toe tusi faasa'oga.

Fili le upu talafeagai e faatumu ai le avanoa:

1. O ta'ito'alua o alii e ta'ua o _____, a o tausii o a latou tane o _____.
2. O le isi igoa o fafine lāiti o _____ a _____.
3. Afai o le teine o le aualuma i le **Saofa'iga a Tama'ita'i**, o se tasi o faiupu i le aualuma, o lona uiga o lona matai, o se tasi o _____ faiupu i le **Saofa'iga a** _____.
4. O lo'u tuagane e faaaloalo i ai taulele'a, fai mai o le manuia, o le pou o le fale o taulele'a e nofo ai o le _____.
5. Ou te va'ai, a potopoto le Komiti Fafine a lo matou nuu, o lo'u tinā lava e faia. O le ā lo'u tinā? _____

Fa'atinoga 6

Vaogagana o Saofa'iga

1. Galulue Ta'ito'alima.
2. Talanoa i fesili ma fuaitau nei.
3. Faamāumau a outou tali.
4. Tuufaatasi le vasega mo fetufā'iga.

Fesili

1. O le ā le vatapuia? Aumai ni faata'ita'iga.
2. O ia o le fai'upu o le nu'u.
3. Faamatala le uiga o le 'augafa'apae ma le faamoemoe e ala ai ona fai?
4. O le matua lote mea. Fai mai o ia o le matua _____.

Fa'atinoga 7   O le ā sou manatu?

1. Galulue ta'ito'alua.
2. Talanoa ma faamāumau manatu i fesili olo'o avatu.
3. Tuufaatasi vaega e 4 ma fetufaa'i.

O le ā sou manatu?

A uma lau ā'oga ma ua e foi i lou 'āiga, ua e 'auai i le aualuma po o le faataulele'a.

E faapefea ona e faatalitonu tama'ita'i ma taulele'a, o oe o le faata'ita'iga lelei o le alofa, faamaoni ma le amio mamā?

O ā ni faata'ita'iga talafeagai e te faia e faaitiitia ai le pepelo ma le faitala?

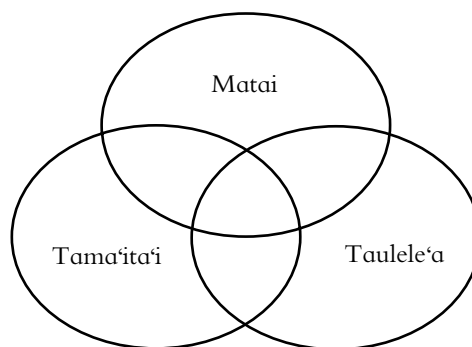
O ā ni a'afiaga o le tuufaatasi o le nu'u o Tamaita'i ma Faletua ma Tausi?

Fa'atinoga 8   Galuega Toe Fafau

1. Toe galulue faatasi vaega ta'ito'alua e 4 talu ai.
2. Tuufaatasi tali a tou vaega e 4. Toe faaupu ma toe tusi i se pepa se tasi. Taofiofi uiga ma faapuupuu.
3. Tuufaatasi le vasega mo fetufā'iga.
4. Tusi i api.
5. Ao ma ave i le faiā'oga.

Fa'atinoga 9   Galuega Feuluulua'i

1. Galulue ta'itoafā.
2. Faamatala feso'ota'iga o galuega ma tagata.
3. O ā galuega e fai e matai, e mafai ona fai e.
  - taulele'a ae mafai foi e tama'ita'i?

4. E faapefea taaloga ma faafiafiaga?
5. Ae faapefea le faiva o:
  - lāuga.
  - folafola ‘ava ma.
  - faaalologa?
6. Galuega faaonapōnei?
  - faifeau.
  - fomai.
  - faiā’oga.
  - faipule mf.

Vaega 2

Tautua

1. Mafaufau ta’ito’atasi i le uiga o le tautua. Lisi i lalo ou manatu.
2. Galulue ta’ito’afā e faatalanoa tulaga ua tou iloa.
3. Tusi ni fesili se 2 tou te manatu e taliina e fa’amatalaga olo’o avatu i lalo.
4. Faitau ma mātāu po o iai ni tali o ā tou fesili.

“O le ala i le pule o le tautua fa’alā’au sautia o le tausō’aga.” O le ‘auga lea e tatau ona teufatu i le loto o le tautua:

  - _ Tautua fafia ma usita’i.
  - _ VAVAO – ‘Aua le faalogologotīgā.
  - _ ‘Aua le tautua fia matai.
  - _ Tuu le tautua faava’ava’ai.
  - _ ‘Aua le tautua pa’ō.
  - _ ‘Aua le tautua gutuā.

E tolu itū’āiga tautua a Sāmoa:

1. Tautua faa’aumaga.
2. Tautua ‘upu.
3. Tautua Toto.

O tautua ia fa’asāmoa e filifili mai ai le taule’ale’a ua tatau ona matai. O le auala lea a Sāmoa sa matuā faatāuaina ma tausiniō i ai taulele’a. E tauvā taulele’a o le nuu i le faiva o le tautua, po o ai le matai e muamua taumafa, a o ai le matai e taumafa ua tu le mata o le lā, ae po o ai foi le matai e ‘ai savali.

Ua iloa lelei matai ma o latou ‘au’āiga. E moni e lelei i le va tausimatua ae mataqā i le va o tautua. E lelei ae ‘aua le faia ma masani, auā e tope lava le mea’ai o le taeao a le taule’ale’a, o le agaga, ia muamua talisua

lona matai, ae oloo iai ma le isi uiga faalūmaluma i taulele'a o le 'āiga tuaoi, auā na'ō na uma lava ona laulau le sua a lona matai, si'i loa ma meatausami a matai tuaoi, po o le faifeau foi.

E savali vae o le taule'ale'a e ave meaa ma tuaoi, ae autilo solo mata i tuāfale po o fea o momoe faasopolā ai taulele'a o 'āiga ia.

O le tautua o le faiva. E ta'u e tagata Sāmoa o le faiva auā e mālīe le tautua. E lē na'ō le fagota o le faiva. Soo se mea e te agavaa ai, lelei ai, onomea ai, e ta'ua o lau taleni, o lou faiva.

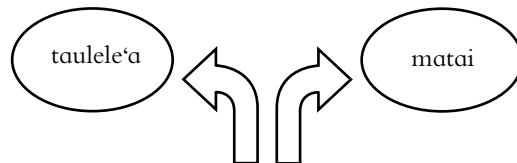
O isi tagata e popoto tele e sisiva. O lona uiga e faiva tele i mea tau siva. O le isi tagata e lelei tele i le kilikiti, voli, lakapi, soka ma isi taaloga. O ona faiva na. E faapena foi lā i le tautua. E fai ma faiva. E lē 'o se galuega e ātu i ai, ae fai ma mea fiasia, auā e suamalie le tautua.

O le ala i le pule o le tautua. O lona uiga, o le auala o le taule'ale'a i le sua fa matai, o lana tautua.

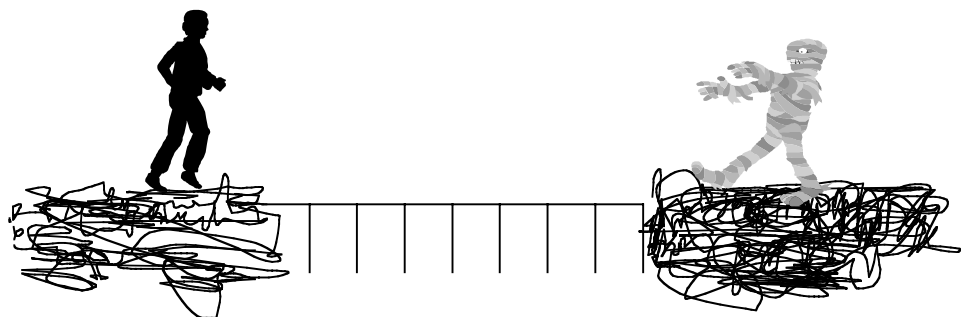
Fa'atinoga 1 **Faataataga**

- 1. Galulue ta'ito'afā.
- 2. Faauga le ata 1 & 2.
- 3. Faamaumau faamatalaga i le siata.
- 4. Tuufaatasi vaega mo fetufā'iga.
- 5. Tusi i lau api.
- 6. Ao siata ma api i le faiā'oga.

Ata 1:

Ata 2:

Tautua Faa'aumaga

O 'aumaga po o taulele'a, e ta'ua o le malosi o le nuu. O latou e faamoemoe i ai faatinoga o galuega a le nuu. O galuega a fuaiala po o pitonuu, o taulele'a foi o le malosi e faia galuega a le pitonuu. E faapena foi i 'āiga. O taulele'a lava e faamoemoe i ai galuega uma. O le saofa'iga lā a 'aumaga, e faatusaina o le Matagaluega o Galuega i aso nei, ma soo se galuega e fai e taulele'a ma avea o se galuega masani, ua aofia i le Tautua Faa'aumaga.

Tautua Faa'aumaga

■ Gagau le vao.

O lona uiga, tō'ā'aga e faato'a le lau'ele'ele:

- talo.
- ufi.
- fa'i.
- ta'amū.
- niu.
- koko (mf.).

■ Faaa'e le tai.

O lona uiga, tō'ā'aga e fagogota:

- alo.
- lepa.
- matatilotilo.
- fanatuā'au.
- uaua malau.
- fagamanini (mf.).

■ Gasesega.

O se tasi lea galuega tāua a taulele'a. A pulou le suāvai, e alu le isi taule'ale'a e toliniu ma lalaga ato o le umu, ae alu le isi e fagota.

E laulau meaa ma fai fe'au.

Tautua ‘Upu

O se tasi lea o tautua faataule‘ale‘a e tāua tele, ma e tataua lava ona saunia le taule‘ale‘a i mea nei:

- iloa faalagiga o le nuu.
- iloa faalagiga o matai.
- iloa folafola faaaloaloga.
  - toona‘i.
  - inati.
  - faitāuga.
  - vaivevela o le taeao.
  - sua.
- iloa tufa le ‘ava.
- iloa le gagana o gasesega ma lufilufiga i taumafa.
- iloa le gagana faaaloalo ma ‘upu afeifei.

Fa‘atinoga 2

Fetufā‘iga

1. Galulue ta‘ito‘alua.
2. O le faaaloaloga o i lalo, tusi i ai sa oulua folafolaga.
3. *Inati o faiā‘oga o le alaga povi, mai faigā‘ai a le nuu.*
4. Tuufaatasi vaega ma auaua‘i ta‘itasi vaega mo fetufā‘iga.
5. Toe ta‘ape i vaega ta‘itoalua.
6. Avane le siata ma fofola i o oulua luma.
7. Fesili fesoasoani –
  - le inati o ai?
  - Na aumai fea?
  - le ā?

Itu Tāua:

- faiā‘oga.
- nuu.
- alagapovi.

Fesoasoani:

Tusi i lalo faalagiga o faiā‘oga.

Lau susuga i le puleā‘oga.

Ma le ‘āiga faiā‘oga.

Faalagiga faigofie mo le nuu.

Alii ma faipule.

O le ā? alagapovi.

■ Tuufaatasi i le pepa faapea.

- Silafaga ia lau susuga i le puleā'oga ma le 'āiga faiā'oga.
- O lō outou inati lenei na faaaloalo mai ai alii ma faipule o le nuu nei ole'ā ou folafolaina atu.
- Ua iai le alagapovi.
- Faafetai faaaloalo.

O le Tautua Toto.

O le tautua lenei, e faauigaina o le puipuiga. E ala lā ona ta'u o le Tautua Toto, auā foi afai lava o le mea e oti ai le tagata e oti lava, leaga e faigata le puipuiga o measina a le aiga. Ua tatou faalogo i tala o mea e tutupu i tuaoi. Ua maliliu ai nisi. Aiseā? O le Tautua Toto. Peita'i, o aso nei, e te lē malu i le faaupuga lena, o le Tautua Toto. E feteena'i ma le tulafono. E te afaina ai i faasalaga faalētulafono a le malō, pe oo ai ina e falepuipui.

O le fautuaga, e lē tatau ona toe faia le tautua lenā, o le Tautua Toto. E lelei ona e iloa mea na tutupu, ae le tatau ona toe faia e soli ai le tulafono. A afaina a outou meatotino, 'ave sau tagi i le Ofisa o Leoleo e o'o ai le mataupu i le faamasinoga, e maua mai ai se faai'uga e malie ai lou lotu.

O tagata, o le tasi puipuiga tele lea a taulele'a o se 'āiga. A fasi mai se tasi o le 'āiga e se tama o se isi 'āiga, e matuā fai le misa. E misa tama, ae tau foi teine ma fafine.

O tuafāfine o mea uliuli i mata o tama. E puipui lelei, e lē gata o lona saogalemū a o lona mamalu pe'ā faapea o le teine e le'i faia se toalua. O aso lā, e malu loa le afiafi, e tope lava le mea'ai a le tama ma sii i le fale, ona alu loa lea e taamilo i lo latou fanua. O le uiga o lea taamilosaga e vaai ni tagata ese i totonu o le fanua, aemaise pe'ā iai se taa a se teine o lona aiga, e musu e sau i le fale, ae sau i taimi o faigālotu, po o le taimi o tā'elega, e fia talanoa i ai.

Afai la e iloa e le tuagane o le teine se tagata faapea i tuapola po o lalo o le faavae o le fale, e le faailoa i ai, ae tuu sei mautinoa po o se gaioi, po o se taa a lona tuafafine.

O le taimi e tatalo ai le lotu, e totolo ane ai le taa a le teine togi le teine i si tama'ima'a, ae togi ai e le tuagane o le teine lana taa i le 'alā.

Fa'atinoga 3

Utugagana

1. Galulue ta'ito'afä.
2. Saili'ili le tou vaega i tulaga nei mo fa'aupuga ta'itasi:
  - mafua'aga o le fa'aupuga.
  - upu 'autü olo'o i totonu o upu olo'o faamatala ai le tautua ft. gutuä, matavela mf.
  - fa'aaogaga o le fa'aupuga.
  - fa'ata'ita'iga.
3. Talanoa i faauigaga o upu ma faaupuga ma tali o ä tou saili'iliga.
4. Si'i i lau api.
5. Ao i le faiä'oga.

Vaogagana

tautua pa'ö

tautua mamao

tautua gutuä

tautua matavela

tautua tuävae

tautua suä

Fa'atinoga 4

Tusitusiga

O le ä le tautua? Tusi sau palakalafa pe tusa ma le 'afa itulau lona umi e faamatala ai le tautua. Fa'amanino muamua lava po o le ä le tautua ona aumai lea o ni faata'ita'iga mo ni itü'äiga 'ese'ese. Ia aofia fo'i i lau fa'amatalaga täua o le tautua i le fa'asämoa ma ni ona a'afiaga pe 'ä lē fa'ataunu'uina.

Tusi sau tapenaga muamua ona 'ave lea e faitau ai se isi o le vasega ma aumai ni fautuaga i tulaga nei:

- Manino ma anoa manatu 'autü.
- Sologa lelei le fa'avasegaga.
- Sa'o fa'ata'ita'iga.
- Sa'o le gagana.

Ia ao i lou faiä'oga mea nei:

- Tapenaga muamua.
- Fautuaga mai se isi o le vasega.
- Tapenaga fa'ai'u.

Vaega 3

Ta’aloga ma Faafiafiaga

1. Faitau ma mātāu le uiga o upu ma fa’aupuga olo’o vase lalo.

TA’ALOGA

O **ta’aloga faaleaganuu** sa **fetaaloloa’i pitonuu**, o nuu ma sa alu foi ‘ausi’i. O nei ta’aloga sa feiloai ai ma masani ai. E feiloa’i ai ni isi suli ua leva ona valavala. E maua ai uo, po o ni ta’ito’alua foi o teine ma tama o itu e lua.

O ta’aloga faaleaganuu foi e masani ona ta’ua o **faaagātama**, ma o ta’aloga sa fafia tele i ai Sāmoa o **kilikiti**, **tāgāti’a** ma **taulafoga**.

O taaloga la i totonu o se nuu, sa amata lava i le pitonuu, ona fai **itulau** lea ae taaalo. Sa aofia uma ai **matai**, **aualuma** ma **taulele’a**.

O le faaiuga o le taaloga, e **taaitūmalae** ae **osi** le **to’ilalo**; e **sausaunoa** ai alii tāua o le itulau **malolo**, ae **‘aiuli** atu ai ma **tulafale** ma **tausi** o le itulau manumalo.

A mǎe’a le **taualuga**, ona faai’u lea i **lafo** o ‘aiuli’, o **siapo**, tupe po o **toga**. E **tuupo** le aso e toe fai ai ta’aloga ma o le aso lena e fai ai le **fa’a’ai** a le ‘au faia’ina.

O le vaitaimi lelei o ta’aloga fai fa’a’ai a pitonuu, o aso fafia o le tausagafou. O se mea fafia lea i tagata uma. E **sasalu** i ai ma salu’i i ai teuga.

E fai **fa’ausi**, **‘ālua** ma **vaisalo** mo le **mālūtaeao**, a o le aoauli, o le **‘atomea** ma le **‘i’i**. E manogi mea’ai, tusa lava pe na’o ‘ulu ma le miti po o fai’ai, a o le sae o **faigāmea**, o ‘ulu po o le fasitalo po o le fasita’amu po o fa’i, ma le **afitu’u’u**.

E ui lava o ta’aloga a le pitonuu, ae iai lava le vaega **faatino’ao** ma **teuteulaugutu** a fai atu i ai e ‘āiga, ae fai mai le tala i le **atigā pā**.

Fa'atinoga 1

Vaogagana

1. Galulue ta'ito'afā.
2. Vaevae le lisi o upu fou i vaega.
3. Tusi le uiga oloo i le tala.
4. Fetufā'i a tou tali i le vasega atoa.
5. Toe faaupu uiga o upu ia manino ma malamalama.
6. Sii i lau api.
7. Ao i le faiaoga.

Upu ma faaupuga fou

ta'alogā faaleaganuu	feta'aloloa'i
pitonuu	'ausii
ta'ito'alua	fāagatama
kilikiti	tāgāti'a
taulafoga	itūlau
matai	aualuma
taulele'a	taaitūmalae
osi	to'ilalo
sausaunoa	malolo
'aiuli	tulafale
tausi	taualuga
lafo	siapo
tuupō	fa'a'ai
sasalu	salu'i
faausi	'ālua
vaisalo	mālūtāeao
'atomea	'i'i
fai'ai	sae o faigāmea
afitu'u'u	faatino'ao
teuteulaugutu	e 'āiga
atigāpā	

Fa'atinoga 3

Upu uiga Tutusa

1. Galulue ta'ito'alua.
2. Tusi i le itu faafeagai o le upu fou se upu po o ni upu uiga tutusa ma le upu ua avatu muamua.
3. Tuufaatasi vaega.
4. Auaua'i i luga sui o vaega mo fetufā'iga.

Faataitaiga - 'Upu uiga tutusa

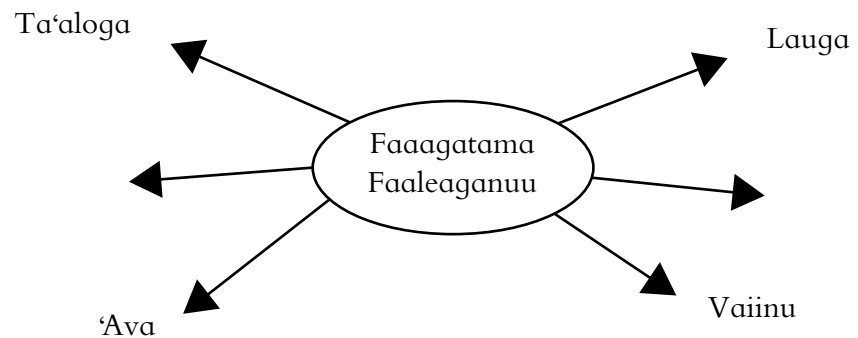
- Malolo - faia'ina
 pala'ai (Tutuila)
 pitonuu -
 sausaunoa -
 ta'alogā -
 kilikiti -
 taulafoga -
 siapo -
 faatino'ao -

Fa'atinoga 4

Faamatalaga Fesootai

1. Galulue i vaega taito'afā.
2. Talanoa ma faauma faamatalaga fesootai o uiga ma uiga o le upu.
3. Faaagatama faaleaganuu oloo faaalua i le faa'aupogaleveleve.

FAASĀMOA

Fa'atinoga 5

Faalelegāmaua

1. Galulue Ta'ito'alua.
2. Faauma le maua i le ata i vaogagana o le kilikiti.
3. Tuufaatasi vaega.
4. Fetufā'iga.
5. Faamalamalama ma faatonu e le faiā'oga.
6. Sii i api a tamaiti.

Fa'atinoga 6

O le Tōloga

1. Fa'alogo a o faitau e le faiā'oga le lisi o upu e patino i le ta'alogo lenei o le tōloga. O upu olo'o olaola tetele i le tala olo'o i lalo. Mātau fa'aleoga ma uiga a o faamatala.
2. Fa'alogo a o fa'amatala e le faiā'oga le ta'alogo. Tusi i lalo uiga o upu.
3. Va'ai i se fa'atinoga po o mea e faatino ai le ta'alogo.

O le Tōloga

O le **tōloga**, o le ta'alogo faasāmoa moni e faaoga ai **tao** ma le oganiu o le **niumuli**.

E se'i le niumuli, ona vavae'ese lea o le **uluulu** i le vaega e iai launiu ae fua le sefulu futu po o le **gafa** ma le **vaifatafata** ona tipi ai lea. O le pito lava o le **tafu'eniu** i le mea sa amata ola a'e ai le **o'o** e maua ai le niumuli, e **fisifisi faamafola** i totonu sei aliali a'e le **li'o** o le mea sa iai le ipu o le oo.

E 'eli le lua pe tolu i le fa futu le maualalo, ona tanu lea o le oganiu e u i luga le tafu'e, ia faasaga i luga le li'o o le ipu ma o totonu o le li'o lenā e ta'ua o le "**fā**". O le fā, o le vaega tonu lena e tatau ona tu ai le tao, e maua ai le 'ai.

E lua ituaiga tao, o le **taovelofua** ma le **'apetao**.

O le taovelofua e umi pe 8 i le sefulu futu a o lona mafafafa pe tasi i le tasi ma le afa inisi. O le **alasila** o le laau malō ae māmā pe'ā mago lelei.

O le 'apetao, e lapo'a, puupuu ma mamafa. E ta mai foi i le olasila.

O le faiga o le ta'alogo e lua 'au. E velo muamua le isi 'au, ae faitau 'ai le isi 'au. E masani ona ta'iono taovelofua, ae tolu 'apetao. A valu taovelofua, e fa la ia 'apetao. E fua 'au i le tele o tao. A toaititi tagata taaalo, ae tele tao, ona fua lea o 'au i tagata.

O le au **tamua**, e velo muamua tao velofua, ona velo ai lea o 'apetao, o le faamoemoe tusa pe lē tutū i le fa, a ia malu puipua tao oloo tutū i le fa, e maua ai le upu "Puni le fa". Afai la ua malu lelei tao tau'ai, ona maua foi lea o le upu, "**Ua malu le fa**". Afai ua uma le 'au ona velo, ona velo lea o le isi 'au. E lē iloa le aofa'iga o ni 'ai o le 'au na velo muamua, se'i vagana ua uma ona velo le isi 'au ona faato'a faitau lea o 'ai.

O le ‘au e velo mulimuli, e tavelo muamua ‘apetao; o le mafua‘aga, e manana‘o e taato i lalo taovelofua a le ‘au muamua ae faaavanoa le fa sei faatutū ai a latou tao.

E lē tutusa veloga o tao. O le taovelofua, e velo faatu i lugā fuafua ia ifo tonu i le fā. O le ‘apetao, e lē maualuga tele, ae fua ia tu ma pito mai i luma o taovelofua, ae a velo la le ‘au lonalua, manatua, e velo muamua ‘apetai. E lē veloina i luga, ae velo faasa‘o; o le mana‘o ia oo le ‘apetao i tao a le isi au, ua faalava, ia taia ai i lalo, ona faato‘ā tavelo ai lea o ā latou taovelofua e su’e ni o latou ‘ai.

Afai ua uma ‘au e lua, ona faitau lea o ‘ai. E faitau tao a le ‘au o loo tutū i le fā. E iloa gofie tao a le ‘au auā e faailoga. E faitau foi tao na tutū i le fa ua pā‘u‘ū i lalo. O tao na pā‘u‘ū, e vaai mata po o pipii ai ni lau o le fa. Afai e siaki atu oloo pipii ai se laufā, e maua lona ‘ai.

O le tao la sa tu i le fa a ua toe pa‘ū ese, a oloo pipii ai le fasi fa, po o le laufā, e maua le ‘ai, maua ai le alagaupu, “**O le tao ua nūmia ma le laufā**”.

Peita‘i, o le tao sa tu i le fa ae toe pa‘ū i lalo, ae siaki atu e le‘o pipii ai se laufā, e leai se ‘ai ma maua ai le alagaupu, “**O le laufā lē ‘ainā**”.

E pule le ‘autā‘a‘alo i le aofaiga o tāga, ona maua lea o le ‘au manumalo. O le tōloga, o le tau‘aiga, po o ai e poto lana velo. O lona uiga e fai o le ta‘aloga, a o le agaga moni, ia a‘oa‘o ai le velo i soo se ituaiga velo.

Manatua, o le tau‘aiga, e tavelo uma tao ia tutū i le fa. A lelei la velo, o lona uiga, o le velo atu lava tu i le fa. Velo atu tu i le fā, seia oo ina malepe le fa, e maua ai le alagaupu, “**Ua malepe le fa.**” po o “**Ua masofa le fa.**”.

A vaai i lona uiga lilo, e masofa le fa, po ua leaga po ua lē aogā le **uso** o le oganiu, ae ta‘u mai ai, ua matuā popoto lava velo a tama tā‘a‘alo. E mātatau tagata velo lelei o le nuu. A oo ina **fa‘alagi** se taua, o latou na e tofia e tau i tao.

O lona uiga, o ta‘aloga a Sāmoa, e iai o latou uiga e faaaoga ai, a le‘o le puipuiga, o nisi aogā manaomia.

Fa'atinoga 7

Vaogagana

1. Faafetaui le faaupuga ma lona uiga.
2. Faamāumau ma sii i lau api.

Lisi o Upu Fou

tōloga	-
tao	-
niumuli	-
uluulu	-
futu	-
vaifatafata	-
tafu'eniu	-
o'o	-
fisifisi	-
fa'amafola	-
li'o	-
taovelofua	-
'apetao	-
olasina	-

Faaupuga

- Puni le fā.
- Ua malu le fā.
- Ua masofa le fā.
- Numia ma le laufā.
- O le laufā lē 'ainā.

Fa'atinoga 8

Faaaogaga

1. Galulue taito'aono.
2. Faauiga ma faatatau faaupuga i faaogaga eseese.
3. Faamāumau faauigaga.
4. Tuufaatasi vaega mo fetufā'iga.

Faaupuga

- O le tao oloo nūmia ma le laufā.
- O le laufā lē 'ainā.

Fa'atinoga 9

Alagaupu ma muagagana o le kilikiti ma le tōloga

1. Galulue faatasi ma le faiā'oga.
2. Talanoa i uiga o faaupuga.
3. Fa'aaogā alagaupu ma muagagana i ni au lava fuaiupu e faailoa ai lou malamalama.

Kilikiti

- E sã le faatauala.
- O le tamua ma le soātamua.
- Ua pupula le tā.
- Ua poloa le vaai.
- Ua pulu lima.
- O le tauloto polo pipii.
- E faimamago le faamasino.
- O le māsaga ma lana tama.
- Toe o le 'aipuso.
- Se'i to'a Suē.
- E toe poto ane Tenetene ua tagese.
- E ta'ela ae 'olomalu.
- E ta'ela ae tātātetele.
- Tōloga i le tōloga.
- O le tao tau 'ai.

O FAAFIIFIAGA

O Faafiafiaga faasāmoa, o isi ia measina a lo tatou atunuu. E ese lava ana faafiafiaga e ui ina iai aga ma tāga e tutusa ai ma isi atunuu Polenisia.

O le siva Sāmoa e tulagaese. E lē soona gaiiā le tagata e 'autū i ai le siva. Po o se alii tele, se sa'otama'ita'i po o se manaia. E 'autū foi i se masiofo po o se faletua. O tāga faifaimālie ma gaiioiga faamāliuliu, e atagia ai le tulaga tu'umalie o ē maualuluga po o tupu ma alii sili o le atunuu. O le suiga o tāga, faato'ā vaia ai pei ua tafiti ae leai, na'o na faamanee tau'au ma si ana faataupati pei e sisi ona aao, ae lē masu'e, ona liliu teisi lea i lona taumatau ae faatagā po le itu ma olo aga'i i le fatafata; pei e 'alo le ao ma genogeno pei oloo sisi mai e te tilotilo atu, ma si ana 'ata'ata faatupu lagona e mole ai le manava.

E lē u'u le 'aiuli. E tātāfiti mamao mai ma sasa laau pei oloo taulalaga mai e sōsō'ese ua afio mai le sili. E taavale le 'aiuli i le palapala. E tae le otaota faamamā le ala. E tapili le manamea a o sausaunoa.

O le taimi lea e lē toe so'ona faaalua ai le taleni a le fuataimi, na'o si ona mata'alia e lia'i le pati ma le po ia ala le aufaipese auā e iai le upu, "A mālīe le pese ua mālīe foi le siva".

O le fuataimi masani, na te iloa pese siva lelei e onomea ai le taupou. E amata o faagesegese le pese and faasolo lava ina vave ae le'o le alu i le atoa.

E onomea lava le Sāmoa pe'ā tā.

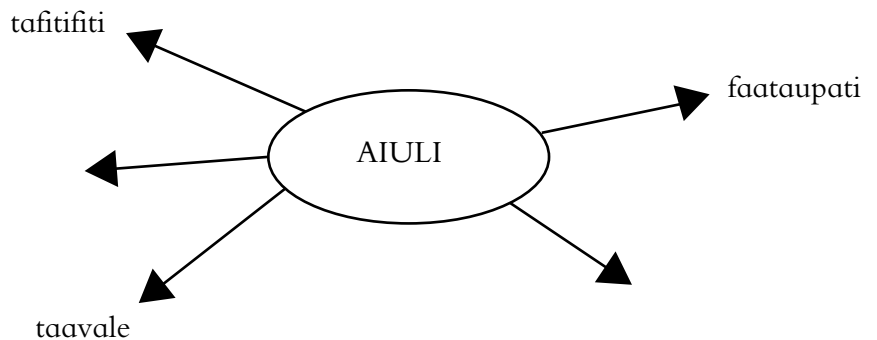
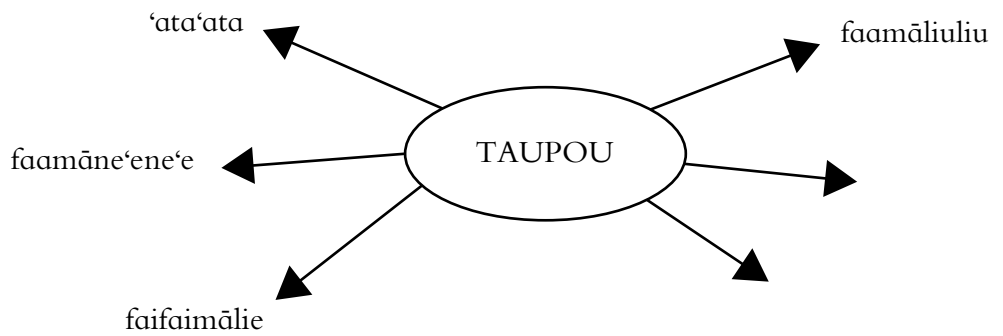
Fa'atinoga 9   **O aga ma tāga**

1. Galulue taito'afā.
2. Tusi ni fa'a'auogalevele se lua o aga ma tāga o le siva Sāmoa.
3. Fa'ailoa mai aga ma tāga o le siva Sāmoa i le fa'a'auogalevele.
4. Fetufā'iga.

Fa'atinoga 10   **Faaugaga**

1. Faaaoga pea vaega ta'ito'afā.
2. Talanoa i mafua'aga e ala ai ona eseese tāga a le taupou ma 'aiuli.
3. O le ā se a'afiaga o le aganuu pe'ā siva faataupou le 'aiuli.

Faamāne'ene'e

Vaega 4

Faaaloologa ma Lufilufiga o Taumafa

FAAALOALOGA

O Sāmoa o le atunuu ua lauiloa i le faaaloalo. E lē gata o le vātapuia i totonu o le ‘āiga, a o le vātausi ma tagata.

E faaopoopo atu i na faaaloalo, aga ma le gagana faatamālii, auā e iloa le tamālii i ona fua. O fua o le fa’aloalo e tausisia ai le amio pulea.

O taligāmālō, e faaatoatoa ai le faaaloalo. E lē gata o le amio, ma aga, a o faaaloologa faaleaganuu, e aofia ai le:

- ‘ava o le feiloaiga.
- fono o le ‘ava.
- failaulau.
- ta’igāsua.
- ‘aiavā.
- laulautasi ma isi (mf).

O aganuu talimālō, e faatitino i ai le faaaloalo o le matai Sāmoa ma lona ‘āiga. E faapenā foi i taligāmālō a le nuu. O le tasi lea o māfua’aga e faaputu, atina’e ma faapelepele ai le tamāo’āiga o le matai, auā le osiga o ‘āiga ma le faiganuu, aemaise o mālō.

O le faaaloalo e faatino i le limamalosi, e foi mālō ma ‘ave le tala e maua ai le lalelei o Tala’ave. E moni e telē se tamāo’āiga e a’afia, ae talitonu le Sāmoa, e tupu mea ‘avea.

Peitai, o le faaaloalo fo’i, e faafitifiti ai i mea ua maua e tali ai mālō. E ta’i le sua i le puua tele, ae toe ‘ave ma le ietoga e ufiufi ai ma le faaupuga, “Ia nātia ai se limavāivai”.

E tālisua mālō i taumafa e tele, o le tama’ipuaa, suamoā, suai’a, pisupo, sosisi, o le suavai talo ma lu’au, ae a fai le lāuga taumāvae e masani ona faafitifiti faapea.

“Talofa, ua lē talia le sua. Ua na’o se fa’ifua. Ua leai se lelei o le ‘āiga nei.”

O le faaaloalo o le Sāmoa, e faamaualalo ai o ia e ia lava, a o le faaaloalo o malo, e sii ai le faaaloalo ma vivii le alii po o le matai ona o lona limamalosi. A tali mai la mālō e faapea upu a le tulafale po o se alii.

“Ua mālō ‘a’ao malosi

Ua tali se sua

Ua lāulelei

Ua matou ‘a’ai

Ua maona

Ua malie lau faaaloalo

Auā ua suāu’ua le maota.”

Ae faai’u upu i le tatalo faaleaganuu.

“O mea ua tō’esea, ia toe faatutumu e le Atua.”

E talatalanoa i ai le mafaufau. O mea na vaai i ai. O fale, o uiga ma foliga o tagata. O le laufanua ma le gataifale, ma atufālega.

E ui i le toatele o tagata, ae iai le tagata ua sili i le vaai. E toe fia vaai i ai. E fia talanoa i ai. E fia mafuta i ai, ma o ia lena, e tusia lona ata i le mata o le fai’ai.

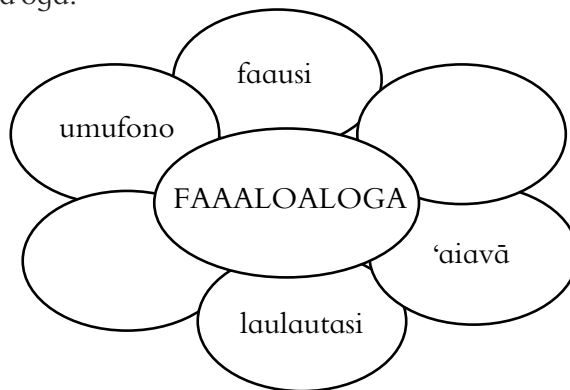
A mafaufau i le tamāo’āiga o le matai ma lona ‘au’āiga, po o le nuu foi, ona momoo lea, ma o se lu’i i lona soifuaga faatagata ola fia fai mea lelei.

O faaaloologa, ma le agaga talimālō, e manatua pea. E faamama’i i ai le talanoa. E tālotalo ia iai se aso e afea ai lo latou ‘āiga e le matai lea, ae se’i faasaga e tali i le mea e gata ai lona mafai, e faaalua ai lona faaaloalo.

Fa’atinoga 1

Faaaloologa Talimālō

1. Galulue ta’ito’afā.
2. Faitau faamatalaga o faaaloologa i mālō.
3. Faaauau faaaloologa i petale o le mata-o-le-lā.
4. Tuufaatasi vaega.
5. Fetufā’iga.
6. Sii i lau api.
7. Ao i le faiā’oga.

Fa’atinoga 2

Galuega Toe Fafau

1. Galuega ta’ito’alua.
2. Tusi sa oulua faafiti taumafa i ā oulua lava upu, ae ‘aua le toe tusia mai le faafitifiti ua avatu i le faamatalaga o i luga.
3. Tuufaatasi.
4. Fa’atino.
5. Tusi i lau api.
6. Ao i le faiā’oga.

Fa'atinoga 3

Faaaloaloga

1. Galulue ta'ito'alua e faatino le folafolaga o le faaaloaloga lenei olo'o avatu.
2. Fa'atino la lau folafolaga i luma o le vasega.

Faaaloaloga

- O le mälütæao a faiä'oga Pesega.
- Aumai i le Afioga a La'a ma le faletua. O le samiga o le sili o lona afafine o Sinäleteuila o le Year 2.
- Mea na aumai – 4 keke, 2 pai, 2 tipoti koko.

Tapenaga 1 o le folafolaga o le faaaloalo

Faalagiga o Faiä'oga

- Susuga i le puleä'oga.
- Susuga i faiä'oga.

Tagata na aumai ai

- Afioga a La'a ma le faletua.

Mafuaaga o le faaaloalo

- Sami ai le sili o lona afafine o Sinäleteuila olo'o i le Year 2.

Mea na aumai

- 4 keke.
- 2 pai.
- 2 tipoti koko.

Tapenaga 2: Faaupu le folafolaga o le faaaloalo

1. Silafaga maia → lau susuga i le puleā'oga ma susuga i faiā'oga.
2. Ou te tautala i le faaaloalo → o lo outou mālūtaeao.
3. Na mā'au i ai → le afioga ia La'a ma le faletua.
4. O le samiga o le sili → o lo la alo o Sināleteuila oloo i le Tausaga 2.
5. 4 keke.
Ole'ā ou folafolaina atu → 2 pai.
2 tipoti koko.
6. Mālō teu, faatetai faaaloalo →

Fa'atinoga 4 Folafolaga o le faaaloalo

1. Galulue ta'ito'afā.
2. Faatino le folafolaga o le faaaloaloga lenei.
Faaaloalo
Inati o le faifeau.
Na aumai – i faasalaga a le nuu.
O le ā? – ivitualā.
3. Tusi la lua tapenaga 1 & 2.
4. Faaupu le folafolaga.
5. Tuufaatasi vaega mo fetufā'iga.

Fa'atinoga 5 Folafolaga o le faaaloalo

1. Galulue ta'ito'alua.
2. Va'ai i le Tapenaga 1.
3. Tusi loa la oulua tapenaga 2.
4. Tuufaatasi vaega.
5. Faatino fetufā'iga i le vasega atoa.
6. Si'i i lau api.

Faaaloalo

O le fafaga i faiā’oga.

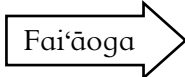
Na aumai i le faifeau:

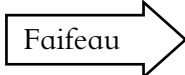
- 2 afi.
- suamoā.
- talo ma lu’au.

Tapenaga 1 - Tasi lea faiga

- O le ā? - fafaga
- Mo ai? - faiā’oga
- Aumai fea - faifeau
- O ā? - 2 afi
- suamoā
- talo ma lu’au

Faalagiga

- Faiā’oga - susuga i le puleā’oga ma susuga i faiā’oga
- fafaga

- Faifeau - susuga i le fa’afeagaiga ma le faletua
- 2 afi
- suamoā
- talo ma lu’au

O le Sua ta’i

O le sua ta’i o le faaaloaloga maualuga a Sāmoa, e faailo ai le ‘auai mai o ona ‘āiga.

- i. E fai i ona ‘āiga e sii mai i se faalavelave, se maliu, faaipoipoga, saofa’i, umusaga, faaulufalega ma faalavelave taualoa.
E mafua la ona sii le matai ma le ‘āiga i se faalavelave o se isi ‘āiga, ona o sootaga o ‘āiga. Pe māfua i le gafa, pe ona o faigāāvā ma nofogātane.
- ii. E ta’i le sua a le malaga e faailoa ai le maualuga o le faaaloalo.
O le lavelave o faaaloaloga, ole’ā talanoaina i vasega i luga.

Faasologa o le Sua ta'i

E tolu ona vaega taua.

- i. Sua Taute.
  - ii. Sua Talisua.
    - iii. Ufisua.
      - i. O le sua taute.
        - niu ma le tavai (vailolo).
        - faavevela ma le moa.
        - ufilaulau, ole siapo po o se ie palagi.
      - ii. O le sua talisua ('au'au o le sua).
        - pua'a tele, povi, paelo, pusa'apa.
      - iii. O le ufisua - ietoga.

Lufilufiga o taumafa

O faasoaga o mea'ai, o se tasi lea galuega e t'ua tele i le faasāmoa. E ao lava ona popoto ai taulele'a. E lē gata o le vaevaega o taumafa, a ia iloa ma malamalama i le gagana, o igoa ma faauigaga o upu o lufilufiga.

O aso anamua ina ua toe maua mai le pūpūlama ma toe tatā tagata Sāmoa, o soga'imiti atamamai i lufilufiga o taumafa, e faia mea taumafa i le fale o matai. E ta'ua i latou na o **manualii**.

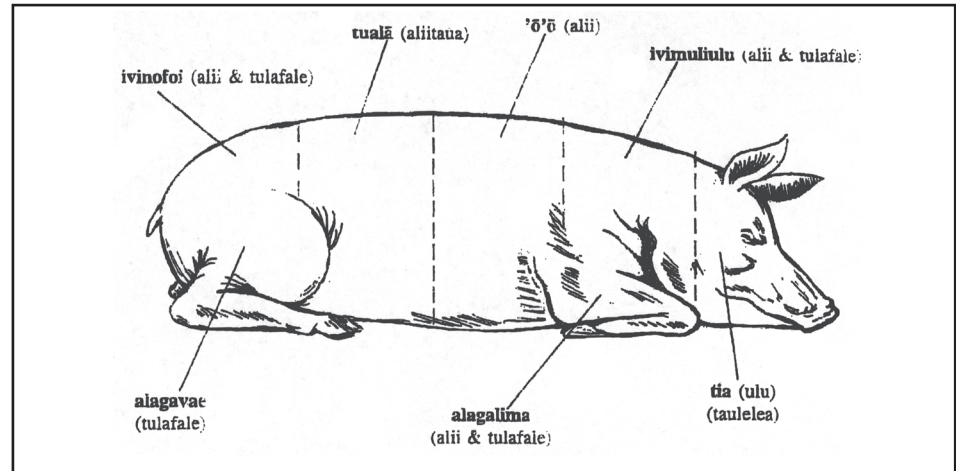
A pena pua'a, fasi le moa, tatafa le i'a, e poto. A faasoaso le alagavae o le pua'a i alii ma tulafale, e iloa ē, e vaevae i ai le vasāsui. Ta te fia matamata i le taule'ale'a poto e faamalepe se meatele (pua'a). E vili le alagavae ae se'i le alagalima pe'ā fesoota'i ala o le 'o'e.

A faamalepe le puaa tele, e uma loa ona ave'ese alaga, ona faafaō lea, ae faailoga ala e fa e vaevae ai ivi e fa.

Fa'atinoga 6

Lufilufiga o le pua'a

1. Vaai i le ata:

2. Galue le tagata ia.

3. Sii i lau api le ata o le pua'a.

O Vāega tāua o le pua'a:

- 4 ivi - tualā
- 'ō'ō
- muliulu
- nofoi

- 4 alagafono
- 2 alagalima
- 2 alagavae

- 1 le mālūlū
- 1 le ulu

Peita'i, e eseese nuu, o lea ua taatia atu le faasoaga o le pua'a i le agaifanua a le nuu ia, aua e tatau ona iloa ma malamalama le tama po o le teine i lufilufiga o taumafa a le nuu ia.

E faapena i taumafa uma lava, e pule le agaifanua a le nuu, auā e eseese faavae o nuu ma o latou faiga, i faasoaga o mea taumafa.

Na pau le itu tāua oloo taumafai i ai lenei autalaga, o le faamatala o vaega tāua o taumafa, ona pule lea o le agaifanua a le nuu i le faasoaga.

Vaega tāua o alaga

- Alagavae - Vasasui
- Ponaivi malosi
- Ponaivi tapuvae
- Alagalima - Ivifoe
- Ponaivi tapuvae

Fa'atinoga 7

Vaogagana o le pua'a

1. Galulue ta'ito'afā.
2. Talanoa ma tusi uiga o upu.
3. Tuufaatasi mo fetufā'iga.

Vaogagana

veloa'i	-	uilua	-
uui	-	fagafao	-
petitō	-	toloa'iga	-
pa'ū le 'aususu	-	pua'a fanau	-
atimau'u	-	pua'a 'aivao	-
falemau'u	-	pua'a fanua	
'aumatua	-	teelaugutu	
tiale	-	puaanifo	
po'a	-	taanoa	

Vaega 5

Tulafono ma Faasalaga

Tulafono

E tofu nuu uma lava ma tulafono, e pupuia ai le:

- fealofani.
- saogalemu.
- fiafia.
- ma le manuia o tagata.

E aofia foi i tulafono le pui puiga o le sami ma le vao, o meaola ma le laueleele, o matafaga ma vaitafe.

O tulafono a le nuu, e fausia e matai ma e aafia ai tagata uma. O le tele lava o tulafono a le nuu, e tutusa ma tulafono a le malo ma le lotu, peitai, o tagata solitulafono i tulafono a le nuu, e su'esu'e e le saofa'iga a matai, a faamaonia, e faasala lava e matai.

O isi tagata solitulafono o le nuu, e lē faia i le nuu, ae 'ave i le Ofisa o Leoleo e faia le su'esu'ega ma tuuina atu le mataupu i le faamasinoga a le malo.

Nisi o Tulafono a le Nuu

E sa le:

- solitōfaga.
- gaoi.
- faaumu faatupu faalavelave pe palauvale i totonu o le nuu.
- talepe fale.
- ulaula maliuana.
- faamisa pe fasitagata.
- fasioti tagata.
- mulilua, faoāvā ma le faotane.
- faaoolima matagā.
- amio matagā i nofoaga faitele.
- mataifale.

O isi tulafono, pei o vavao i le afiafi mo faigalotu ma le pō, o nisi nuu, e leoleo e taulele‘a a o isi nuu o matai.

E iai le komiti a matai e masani ona fono i po o Aso Sa, e talanoaina ai soligatulafono o le vavao, ma isi tulafono laiti, ma fai i ai a latou faasalaga, a o mataupu mamafa ma tagata e faasala e le komiti ae lē faia, pe tetee foi ona ave lea e le komiti i luma o le nuu, oloo iai le ‘aufaitofā ma le ‘aufaiuta o le nuu e lē lavea i le komiti, ae ta‘u o le “pule a alii ma faipule o le nuu, sei vagana se mataupu ua mautinoa le lē lava o molimau.

Faasalaga

E leai se falepuipui o le nuu e tuu ai tagata solitulafono o le nuu, e tatau ona falepuipui. Na pau le faasalaga, o le fua o le sala i le mamafa o le solitulafono.

O aso lā, a faasala le tagata o le nuu, e amata faasalaga i le ‘aumatua. Pe ‘aumatua ma le mataselau. O isi sala e 2 ‘aumatua, 3, 4, 5, e o‘o lava i le 10 ‘aumatua ma le oso ma le lau.

A ta‘u le ‘aumatua, o le ‘aumatua lava. E sa le po‘a, tusa po o le ā lona telē. O le ‘auga o faasalaga i ‘aumatua ma talo, ia faamativa le aiga i meafafaga ma le ma‘umaga. O se a‘oa‘oga tāua lea, ia faaeteete tagata uma ne‘i faamativaina le ‘āiga, ma le oge.

O le faasāmoa, o tagata e nonofo i le ‘āiga o le matai e ta‘u o lana fanau. Afāi la ae sala se tasi i le nuu, e tuliloa le matai. Afāi o se tagata ese oloo nofo ai a ua sala, ma mautinoa lana amioleaga i le nuu, pe ‘aipuaa, e sala le matai, ae poloaiina le tagata lea e tuua loa le nuu.

Fa'atinoga 1

Faaugaga o Tulafono

1. Galulue ta'ito'afä.
2. Talanoa i tulafono ma tusi la oulua siata, e faamatala ai uiga ma faauigaga. Ia aofia i le siata tulaga nei: O le tulafono, täua o le tulafono, o ä a'afia ai, o tulaga e alia'i mai pe 'ä leai le tulafono, o ai e faamalosia le tulafono, o faasalaga pe 'ä solitulafono.
3. Tuufaatasi vaega.
4. Fetufä'iga.

Tulafono a le nuu

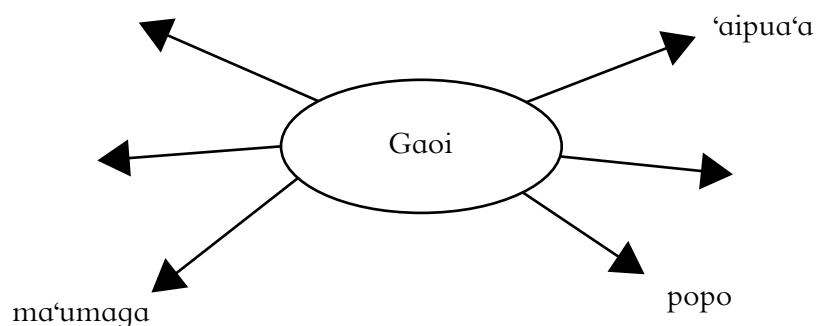
- solitöfaga.
- faaumu i totonu o le nuu.
- amio matagä i nofoaga faitele.
- talepe fale.
- mulilua.
- faotane ma faoävä.

Fa'atinoga 2

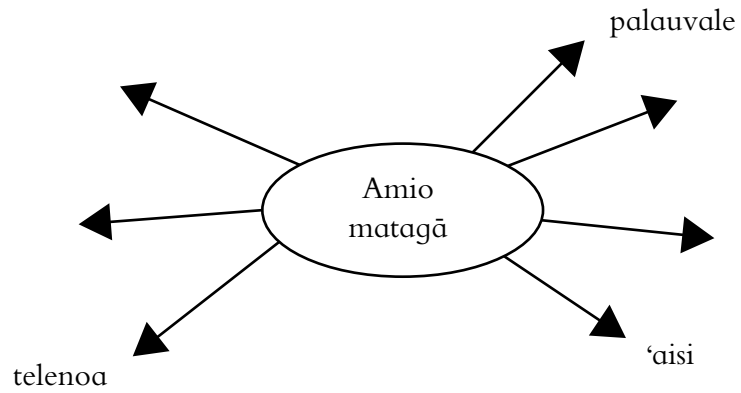
Faalautelega

1. Galulue ta'ito'aono.
2. Faalautele po o ä uma tulaga e a'afia i le solitulafono olo'o i l e fa'a'auogalevele. Tusi se isi fa'a'auogalevele e faailoa po o ai e aafia i solitulafono nei.
3. Tuufaatasi vaega.
4. Fetufä'iga.
5. Sii i lau api.
6. Ao i le faiä'oga.

1. Gaoi

2. Amiomatagā i nofoaga faitele

Fa’atinoga 3

Fa’amatalaga au’ili’ili

1. Galulue ta’ito’alua.
2. Talanoa i faasalaga ma au’ili’ili mai i se siata ē a’afia i faasalaga ua ta’ua.
3. O ā ni eseesea o faasalaga faalemālō ma faasalaga a le nuu?
4. O le ā sou manatu i faasalaga pei ona tā’ua i lalo ma le soifuaga ineionapo? ft. O se solitulafono a le to’atasi ae faasala ai se ‘āiga atoa? O ā tāua o le faasāmoa olo’o iai i lea tulaga?
5. O ā fa’avae loloto o faasalaga nei? Tuufaatasi.
6. Fetufā’i.
7. Si’i i lau api.

Faasalaga

Oso ma le lau

Faatūla’i ma le nuu

O nisi tagata solitulafono, e oo lava ina faatūla’i ma le nuu. O lona uiga ua faasavali i le ala.

O aso ua mavae, a faate’a le ‘āiga ma le nuu, e o ese ae tuu le ‘āiga na’o fale. Se’i toe malilie foi le nuu e faaa’e, ona toe oo lea i le nuu. E faataumafa le nuu ona toe avefa foi lea o lea matai ma lona ‘āiga o se tasi o faletū, po o se ‘āiga fai monotaga i le faiganuu.

Āutalaga 2: ILOILOGA O FESO'OTA'IGA I ALA

FA'ASALALAU

ĀLĀFUA MA FA'ANAUNGA IA 'AUSIA

Ālāfua

Fa'anaunaga ia 'Ausia

E tatau ona mafai e tamaiti ona:

GAGANA

Faalautele manatu i le aumaia lea o ni faataitaiga. Ia sōloga lelei manatu i le mafai lea ona fesootai palakalafa uma o se tusitusiga po o se tautalaga. E tatau ona iloa faauiga le gagana faauigalua faigofie ma faauigaga o upu uiga lasi.

A'OINA O GAGANA

Tulimata'i le iloa ma le mālamalama olo'o latou maua mai faamaumauga e ala lea i le faataatitia o sini, tuufesili, fefa'asoa'i atu ni mea fou i se iloa ua nofofale ia i latou, iloilo ma tatala le 'autū o se matā'upu i ni vaega e talafeagai ma faafaigofie ai ona su'esu'eina, tulimata'i lo latou mālamalama ma taumafai e faata'ita'i ni isi auala, manatunatu i se suiga ua iai o latou iloa ma le mālamalama i se mataupu.

FA'AMAUMAUGA MA FETUFAA'IGA

'Oto'oto mai i ni faamaumauga e fa'aaogā ai siata po o ata tusia (diagrams) ia vaega tāua o se tautalaga tu'usa'o po o pu'eina fō'i.

Aumai se a'ano tāua o matā'upu talanoaina i se fetufaa'iga o faia i polokalame fa'asalalau, talafou, po o se fono ft. polokalame a le Televisē Sāmoa: Atina'e Sāmoa, E te Silafia mf.

Toe fa'amatala iā latou upu le 'autū o se tautalaga tu'usa'o.

FESO'OTA'IGA

Mālamalama i fa'aaogaga faigofie o le gagana tautala i luga o le televisē ma le leitiō ft. fa'asilasilaga o se avanoa faigaluega.

Iloilo faasalalauga, tusitusiga po o ni faatalatalanoaga i luga o le leitiō, televisē, ma fa'aali manatu i le 'autū, metotia o fa'aaogā, gagana, tagata olo'o faata'u i ai.

Tusi matā'upu tāua o ni fa'asalalauga.

Iloilo le vaogagana o tusitusiga eseese i nusipepa ft, talafou.

Faia ni tusi i faatonu o nusipepa, televise, ma leitiō i matā'upu e talafeagai ma latou.

Faia ni tusi fa'ata'ita'i e tali atu ai i ni avanoa faigaluega o faasalalau.

Tomai i uiga o ala fa'asalalau

O le Tusi Tolu a le Tausaga 9 olo'o fa'amatala auiliili ai ni la'asaga se tolu o tomai i ala fa'asalalau. O le la'asaga muamua o le malamalama i fa'aaogaga e le tagata lava ia o ala fa'asalalau. O le la'asaga lomalua ua aofia ai le iloilo ma au'ili'ili uiga ma aga olo'o fa'aaoga i ala fa'asalalau. O le lonatolu o la'asaga ua aofia ai le va'ai loloto i fa'aaogaga o ala faasalalau e iai le malamalama i tāua po o manatu 'autū olo'o fa'avae ai feso'ota'iga i ala fa'asalalau.

O galuega fa'atino o le autalaga leni 'ole'ā iloilo atili ni isi o feso'ota'iga i ala fa'asalalau. O na iloiloga 'ole'ā ta'ita'iina e fesili ua uma ona folasia i le Tausaga 9:

- O le ā le tala 'ole'ā faamatala pe lipotia?
- O le vaaiga a ai 'ole'ā fa'amatala pe folasia ai le tala?
- E fa'apefea ona pu'eina le ata (o le itu olo'o i ai le mea pu'eata, o le faasologa o ata, o le filifilia o ata e pu'e latalata mf).
- E faapefea ona faatonutonu ma teuteu le tala po o le ata? O lona uiga, o ā vaega 'ole'ā lolomiina pe faaalua pe 'ā uma le teuteuga faai'u? O ā vaega 'ole'ā fa'ata'atia e lē lolomiina ma aiseā fo'i?
- O le ā le itu'āiga musika olo'o fa'aaoga?
- O le leo o ai olo'o fa'alogoia?
- O le ā le fe'au tāua olo'o fia momoli mai?

O ni isi fesili e ono fesiligia ai feso'ota'iga i ala faasalalau e faapea:

- O ai na tu'ufaatasia ata / tusitusiga olo'o faitau pe maimoa i ai?
- O ai olo'o tautala?
- O ā va'aiga e le'o lagonaina? O lona uiga o leo o ai e le'o faalogoina i le tala, ata?
- O le vaaiga po o manatu o ai olo'o pu'ea ai mea o tutupu i le tala po o le ata?
- O ai e ona le ala faasalalau? po o le ata vito olo'o faali?
- O le ā le feau olo'o aumai i le fa'asalalauga?
- O ai na faia le faasalalauga?
- Aiseā na fai ai le faasalalauga?
- O ai olo'o talo po o fa'atatau i ai le faasalalauga?
- O ā ni ou lagona i le faasalalauga?
- O le ā se moni o le ata olo'o aumai i le faasalalauga pe 'ā faatusatusa i le soifuaga?

(What is news in Sāmoa?)

○ le faatinoga lenei e patino i talafou, o ō latou 'autū, aga o fa'aaogā i le tu'ufaatasia o talafou, o le gagana ma ē o fa'atatau i ai.

○ talafou o ni matā'upu ua tu totonu po ua i le fatu o faasalalauga i nusipepa, leitiō, ma televise. ○ le soifuaga i aso ta'itasi ma mea e tutupu ai, ua o se lalolagi felefele ma le gaosā. ○ tusitala e fa'avasegaina ma tuufaatasi le anoano o tala i mea tutupu auā le faafofoga a le lautele i le aso lava lenā i leitiō ma le televise po o le aso e soso'ō, i nusipepa. ○ na tu'ufa'atasiga e faia ina ua uma ona iloilo e tusitala mea na tutupu, ma faia ni fa'ai'uga i tala e 'ave i ai le fa'amuamua ma fa'asalalauina muamua i le faasologa o talafou i le televise po o le leitiō po o le itulau i luma o le nusipepa; o tala e lē tāua tele e fa'amatala mulimuli pe tu'u i itulau i totonu o le nusipepa; ma tala e lē fa'aaogāina.

Filifilia o talafou e fa'asalalau

E fa'apefea ona fai filifiliga a tusitala i tala e 'ave i ai le fa'amuamua i talafou? ○ fuafa'atatau e iloilo ai tala mo talafou ua tutusa lea i le tele o atunu'u ma ua fa'apea:

- o se talafou?
  - o se tala i se tulaga e seāseā ona tupu?
  - o se tala e fa'aosofia ai lagona o le lautele?
  - o se tala i se matā'upu e tāua pe a'afia ai le lautele?
  - o se tala e fa'a'autū i tagata?
1. Galulue ta'ito'alua. Tofu le paga ma le nusipepa (fa'aaogā so o se nusipepa o maua). Mātau talafou olo'ō i le nusipepa ma fa'aavasega tala olo'ō i le itulau i luma, ma tala olo'ō pito i totonu.
  2. Filifili se tala mai le itulau i luma. Iloilo ma fa'amatala po o le fea o fuafa'atatau na filifilia ai e pito i luma o le nusipepa.
  3. Matamata i talafou o le Televise Sāmoa i se afiafi. Mātau tala ma fa'amaumau lo latou fa'asologa ma matā'upu o tala ta'itasi. Fa'amatala i ni palakalafa se lua fuafa'atatau e te lagona sa filifilia ai tala na fa'asalalauina i talafou.
  4. Matamata i talafou o le Televise Niu Sila, mātau ma fa'amaumau le fa'asologa o talafou ma matā'upu olo'ō i tala ta'itasi. Fa'amatala i ni palakalafa se lua fuafa'atatau e te lagona na fa'aaogā i le filifilia o tala ta'itasi.
  5. Fa'atusatusa talafou a le Televise Sāmoa ma talafou i le Televise Niu Sila i tulaga nei: itu'āiga tala, 'autū, tagata olo'ō fa'atatau i ai. Fa'aaogā muamua se pusa e fa'amaumau ai ni ou manatu i tulaga ia. ft.

	Itū'āiga tala	'Autū	Tagata olo'o fa'atatau i ai	O le va'aiga a ai olo'o fa'amatala ai?
Talafou i le Televisi Sāmoa				
Talafou i le Televisi Niu Sila				

Fa'amatala i ni palakalafa se lua mau ua e fa'amaumauina i pusa.

Lipoti i le vasega.

Fa'atinoga 2

E fa'apefea ona tu'ufa'atasia talafou?

Lipotiina o talafou

O le tu'ufa'atasia o talafou i lipoti mo nusipepa, televise, ma leitiō ua faia ai fo'i ni isi fa'ai'uga a tusitala. O ni isi nei o fa'ai'uga e faia e tusitala:

1. O ā tala 'ole'ā faamatala pe lipotia i talafou?

E lē o tala uma e ono lipotia i talafou. E filifili e le tusitala po o ā tala 'ole'ā fai ma talafou o aso ta'itasi. O fuafa'atatau e filifilia ai tala e lipotia, ua mae'a ona fa'atalanoaina i luga.

2. O le va'aiga po o mafaufauga o ai 'ole'ā fa'amatala pe folasia ai le tala?

E manino mai talafou, itū po o va'aiga olo'o fa'amatala ai se tala e ui ina e le'o mautinoa pe faia ma le iloa e tusitala ia filifiliga i itū e aumai ai a latou lipoti.

O se fa'ata'ita'iga, ina ua pā se pomu i le a'ai o Karachi i Pakisitani, ma maliliu ai ni tagata se to'asefulufa, o le vaitaimi tonu lea olo'o iai le 'au kilikiti a Niu Sila i lea a'ai, i se nofoaga pe lima minute mai le nofoaga na pa ai le pomu. O lipoti na fa'asalalau i le televise i lea fa'alavelave, na fa'amatalaina le mēia ma le mata'u sa o'o i le au kilikiti ma o'o ai ina toe fo'i le 'au i Niu Sila ma lē fa'ataunuuina a latou taaloga. Na lipotia mai fo'i lagona o 'āiga o le 'au kilikiti olo'o fa'amuli i Niu Sila. O lona uiga o le lipotia o lenā tala sa faia i le va'aiga po o mafaufauga ma lagona o le 'au kilikiti a Niu Sila ma o latou 'āiga. E le'i aofia i lena lipoti va'aiga po o mafaufauga o tagata o le a'ai o Karachi, o ni isi na tau lalata i le fa'alavelave, o 'āiga o ē na maliliu, o le mālō o Farani o lē ona tagata sa maliliu. O lona uiga, e le'i fa'alogoaina e le 'aufaitau, ma le 'aufa'afofoga leo o isi tagata na a'afia i le fa'alavelave. Ina ua fa'aliliu e le Televisi Sāmoa lena fo'i tala, o le va'aiga lava e tasi na fa'asalalau ai, po o le va'aiga lea mai le itū a le 'au kilikiti a Niu Sila.

O se isi fa'ata'ita'iga o se lipoti i le Televisi Sāmoa o le fa'alavelave na lavea ai se veni i Aleisa ma maliu ai se isi o le pasese. O lena lipoti sa

fa'atalanoaina ai se isi o ali'i na fesoasoani ina ua tupu le fa'alavelave. O lana mau e saosaoa tele le ta'avale i lana fa'alogo, ma lona manatu e 'onānā uma ē na i le veni ona o fagu pia sa salalau i le veni ma tulaga fo'i na va'aia i le pasese. E le'i fa'alogoina i lena lipoti leo o 'āiga ua tagi mai ala, po o ni mau fo'i a ni isi o le pasese sa lavevea, po o ni maumautūtū fo'i mai su'esu'ega a foma'i ma ali'i leoleo.

E mafai ona iloa po o le va'aiga a āi olo'o lipoti ai se tala pe 'ā mātau lelei tulaga nei:

- a. O ai uma e a'afia i le tala na lipotia? ft. o le tala o le pomu na pa i Pakisitani e a'afia ai: le mālō o Pakisitani, tagata na lavevea ma maliliu, o ō latou 'āiga, o le 'āiga o lē na fa'apā le pomu, o le a'ai o Karachi na pa ai le pomu, o le 'au kilikiti a Niu Sila ma ō latou 'āiga, o le ta'alogo o le kiliikiti fa'avāomālō, o le 'au faipisinisi o le 'a'ai o Karachi. E ui i le tele o nei tagata na a'afia ai, ae o le tala na aumai i talafou a Niu Sila, na filifili le 'au tusitala e lipotia lea i le va'aiga a le latou 'au kilikiti ma ō latou lagona. Atonu o se isi mafua'aga o lea filifiliga ona o se manatu fa'apea e lagonagofie e tagata Niu Sila pe 'ā fa'amatala i le va'aiga a ni isi Niu Sila sa taulalata i le fa'alavelave.

3. E fa'apefea ona pu'eina le ata? ft. O lē fea itu 'ole'ā tu ai le pu'eata? O ā faasologa o ata i le lipoti? O ā ata e pu'e latalata?

O se fa'ata'ita'iga afai o se ata o se faalavelave tau ta'avale olo'o aumai i le televise, e iloa lava po o fea le itū olo'o pu'e ai le ata ft. pe na pu'e mai luma o le ta'avale, tua, po o 'autafa, pe na pu'e fo'i mai i luga i se va'alele po o se helikopa. O le filifilia o le itū e pu'e ai le ata e fa'atatau lea i se manatu olo'o mana'o le tusitala e fa'atāuaina e pei o le itu na pito sili ona faaleagaina. E iloa fo'i tulaga olo'o mana'o le pu'eata po o le tusitala e teufatu i le aumaimoa i le pu'e latalata o ni va'aiga. O se fa'ata'ita'iga, afai o se fa'alavelave ta'avale e ono pu'e pa'u o le ta'avale pe 'ā fa'apea olo'o masalomia o se mafua'aga lea na oso 'ese ai ma le auala. Afai fo'i olo'o mana'o le tusitala e fa'atāuaina le fa'aaogā o fusipa'u mo le saogalemu i auala, 'ole'ā pu'e latalata fo'i fusipa'u ma iloa ai po o fa'aaogā pe leai.

4. O le ā le itu'āiga musika olo'o fa'aaogā?

Afai o fa'aaogā se musika, e mafai ona fesoasoani i le fa'atupula'ia o lagona, po o le fa'amausalīina o se mau olo'o momoli mai.

5. O le leo o ai olo'o fa'alogoina? O leo o ai e le'o fa'alogoina?

O se fesili tāua tele lenei ma e taulalata lava i le fesili "o le va'aaiga a ai olo'o faamatala ai le tala"? O leo olo'o fa'alogoina e iloa ai po o le va'aiga a ai olo'o fa'amatala ai le tala. So o se tala lava e iai leo olo'o lagona ai – e lē o leo o le tagata olo'o faitauina talafou a o leo o tagata olo'o aofia pe a'afia i se tala. O leo e ta'u mai ai ē ana va'aiga po o mafaufauga olo'o fa'amatala ai le tala. E iloa ai fo'i le paleni po o le fa'aitū'au o se lipoti. So o se tagata faitau i talafou, pe maimoa i talafou

i le televise, po o le fa'afofoga fo'i i talafou i le leitiō e ao lava ona fesili, "O le va'aiga a ai olo'o momoli mai ai lea tala?"

6. O le ā le fe'au tāua olo'o fia momoli mai?

O 'autū o talafou i aso ta'itasi e iloa ai matā'upu olo'o fitoitonu ma se atunu'u i lea vaiata ma lea vaiata. E iloa ai le gasologa o le atina'e o se atunu'u ua le gata i le tamao'aiga, soifua mālōlōina, ta'aloga, pulega fa'alemālō, pulega a nu'u, a'oa'oga m.f., ae ua iloa ai fo'i ma tulaga olo'o fai ma to'atugā i le soifua lelei o lenā atunu'u. O ia to'atugā e aofia ai solitulafono, fa'ama'i, tulaga e lē o atoatoa ai ni auunaga mf. O se fa'ata'ita'iga, o le ono masina muamua o le tausaga lenei e 2002 i Sāmoa, o le tele ia o tala i le solitulafono i fuala'au fa'asāina po o le mariuana. E mafai ona fa'apea, ua alualu i luma lea solitulafono ma ua avea ma to'atugā i le atina'e o le tatou atunu'u. O se fa'ama'i olo'o lipotia le pepesi ma olo'o si'itia le fuainumera o ē maua ai o le fiva taifoi. O 'autū fo'i o talafou e iloa ai ni suiga olo'o feagai ma se atunu'u. O se fa'ata'ita'iga, o suiga i faigamālō, o suiga o ni tulafono, o suiga o le fa'afoeina o ni tulaga e pei o tu'ugava'a m.f. O ni isi o taimi o le fe'au olo'o fia momoli mai i se tala, e le'o tu'usa'o ae olo'o afeifei i fa'amatalaga fa'auigalua.

7. O ai e ona le ala faasalalau? O ai e ana le ata olo'o faadli?

O se fesili e tāua ona mātauina e le 'au faitau, le 'au maimoa, ma le 'au fa'afofoga ona e feso'ota'i le tali o le fesili ma tulaga e fa'asalalauina i ala fa'asalalau.

1. Filifili se talafou se tasi mai le Televise Sāmoa, po o se nusipepa, po o se leitiō fo'i. Au'ili'ili ma tusi sau lipoti pe tusa ma le 200 upu i le fa'aaogāina o tulaga nei i le tala:

a. *Fuafa'atatau* na filifili ai le tala mo le lolomiga po o le fa'asalalauina fo'i ft:

■ o se talafou?

■ o se tala i se tulaga e seāseā ona tupu?

■ o se tala e fa'aosofia ai lagona o le lautele?

■ o se tala i se matā'upu e tāua pe a'afia ai le lautele?

■ o se tala e fa'a'autū i tagata?

e. O le vaaiga po o mafaufauga o ai 'ole'ā fa'amatala pe folasia ai le tala?

i. Afai e iai se ata, na fa'apefea ona pu'eina le ata?

o. Afai o fa'aaogā se musika, o le ā le itu'aiga musika olo'o fa'aaogā?

u. O le leo o ai olo'o fa'alogoina? O leo o ai e le'o fa'alogoina?

f. O le ā le fe'au tāua olo'o fia momoli mai?

g. O ai e ona le ala faasalalau?

2. Filifili se tala i se 'autü se tasi olo'ö fa'asalalauina i le televise, nusipepa, ma le leitiö.
3. Vaevae le vasega i ala faasalalau e tolu. Ia ao mai e le vaega lipoti uma o le tala lenei pei ona i ai i le televise, nusipepa, ma le leitiö. E tatau ona si'i sa'o i lalo le lipotia i le televise ma le leitiö. Fa'aaogā so o se nusipepa e le vaega olo'ö va'ai i lea ala faasalalau.
4. Iloilo le tala e pei ona fa'asalalau ai i ala fa'asalalau e tolu. Fa'aaogā fesili e pei ona i ai i le galuega numera 1. Lipoti i le vasega.
5. Mātau ni tulaga olo'ö tutusa pe 'ese'ese ai le tala lava lenei e tasi i ala fa'asalalau e tolu.
6. Filifili se ala fa'asalalau se tasi mai le televise, nusipepa, ma leitiö ft.

Televise:

- Televise Sāmoa.
- Graceland Broadcasting.

Leitiö:

- 2AP 540
- FM 98.1 / 99.9 / 95.9
- Laufou FM 103.1/ 93.1
- Graceland 106.1

Nusipepa:

- Savali.
- Le Sāmoa.
- Sāmoa Observer.
- Talofa Sāmoa.
- Teuila Sāmoa.

Sa'ili'ili po o ai e ana ala le ala fa'asalalau. Sa'ili'ili po o le ā se feso'ota'iga o lē ana le ala fa'asalalau, ma: tala olo'ö lipotia, matā'upu 'autü o ia tala, va'aiga olo'ö fa'amatala ai tala.

Fa'atinoga 2

Fa'alauiloaina o Sāmoa i ala fa'asalalau

O le lauiloa o se atunu'u i le lalolagi ua aogā tele i le faatupula'ia o lona tamao'āiga. O le itu muamua e fesoasoani ai lea tulaga i le tamao'āiga o se atunu'u, o ana oloa e fa'atau atu i fafo. O se fa'ata'ita'iga e iloa Sāmoa i ana oloa e pei o le popo, koko, apa pe'epe'e, 'ava, o le i'a mf. O le fa'atau e tagata o ia oloa i atunu'u i fafo e maua ai tupe mo lo tatou atunu'u. O le isi tulaga e fesoasoani ai le lauiloa o Sāmoa i le tamao'āiga o le atunu'u o tagata tafafao mai fafo. O le o'ö mai o tagata tafafao i Sāmoa, e fa'atupula'ia ai le tamao'āiga o le atunu'u iā latou tupe fa'aalu i faletalimālō, i ta'avale laiti, i faleoloa, faleaiga, faleapitaga i matāfaga, o le maketi, o le va'alele a le Polenisia ma isi lava tulaga 'ese'ese. O le fa'alauiloaina la o

Sāmoa i le lalolagi i alafa'asalalau e tāua tele i le fa'atauanauna o le 'aufa'atau ma le 'au tafafao mai fafo.

1. Galulue uma le vasega ma faiā'oga e ao mai fa'asalalauga i le televise, nusipepa, makasini, initaneti, o fa'asalalauga i pepa ta'itasi (pamphlet) olo'o fa'alauiloa ai Sāmoa po o ana oloa ma ni isi o auauunaga i maketi i fafo ma tagata tafafao mai.
2. Vaevae le vasega ia tofu ma le fa'asalalauga. Au'ili'ili fa'asalalauga i tulaga nei:
  - O ata olo'o fa'aaogā e fa'ailoa ai Sāmoa ma ni fe'au olo'o taumomoli e na ata e uiga ia Sāmoa ft. o matafaga oneone papa'e, o le aloalo lanumeamata moana, o tagata laufofoga fiafia, o se falesa, o tamaita'i olo'o tae'ele pe faamaepaepa i luga o vaitafe po o le sami.
  - O fuaitau olo'o fa'aaogā e fa'amatala ai Sāmoa – afai o faqperetania ia fuaitau – fa'aliliu e outou i le Gagana Sāmoa. O ni isi nei o fuaitau e masani ona faalauiloa ai Sāmoa:
    - “Sāmoa, heart of the Pacific.”
    - “Sāmoa, Paradise of the Pacific.”
    - “. . . friendly Sāmoan hospitality . . .”
    - “. . . our natural clean and cool breeze from the ocean . . .”
    - “enjoy and experience the real traditional life in its Sāmoan fales – Vaotea Beach Fales.”
  - O ā ni va'aiga o Sāmoa olo'o ta'u mai e na fuaitau?
  - O ā ni feso'ota'iga o ata ma fuaitau olo'o fa'alauiloa ai Sāmoa ma lou olaga i aso fai so'o. O lona uiga o ā ni tulaga ua tutusa pe 'ese'ese ai na ata ma fuaitau ma lou olaga o se tagata Sāmoa?
3. Fetufaa'i lipoti a vaega i le vasega atoa.
4. Taaofa'i manatu uma ua faaalua i lalo o fesili nei:
  - O ā foliga o Sāmoa olo'o fa'alauiloa ai?
  - O fa'apei ona fa'alauiloa?
  - O ai olo'o fa'atauanauna i ia fa'asalalauga?
  - O ā ni ou lagona i ia fa'asalalauga?
5. Filifili se fa'asalalauga se tasi. Fa'apea o oe o se tagata tafao mai fafo. O ā ni fesili e uiga ia Sāmoa e te lagona e le'o taliina e le fa'asalalauga? Lisi mai ni fesili se tolu.
6. Tapena sau fa'asalalauga e faalauiloa ai Sāmoa. O tagata olo'o fa'atatau i ai le fa'asalalauga o tagata maimoa mai fafo. Fa'aaogā le pepa A3. Filifili se fuaitau, ma tusi se ata e te lagona e faalauiloa ai le Sāmoa. Fa'amatala le uiga o lau fa'asalalauga i le vasega.

Fa'atinoga 3

Iloilo fa'asalalauga fa'alaua'itele i laupapa po o 'ie matamata tetele

O ni isi auala o fa'asalalauga ua faia i laupapa po o 'ie ua tusia matamata tetele e masani ona va'aia i nofoaga faitele, o faleoloa, o malae ta'alo, po o tafatafa o ala tetele. O ni isi o nei fa'asalalauga ua faia mo le saogalemu i ala tetele, o le fa'alauiloaina o se semina, o le fa'atauana o tagata ina ia tausisi i le soifua mālōlōina, o le fa'alauiloaina o ni talitonuga e ao ona gaua'i i ai tagata, o ni oloa olo'o fia fa'atau, o se fa'asao a se alalafaga, o le faaleleia o le si'osi'omaga, o le fa'alauiloaina o se fono a mālō o le lalolagi mf.

1. Galulue ta'ito'alua. Filifili se itu'āiga fa'asalalauga se tasi mai i le lisi o i luga.
2. Sa'ili'ili ma ao mai ni fa'ata'ita'iga se fa pe lima o ia itu'āiga fa'asalalauga.
3. Fa'auiga ma au'ili'ili aga olo'o fa'aaogā i le fa'asalalauga ft.
  - tagata olo'o fa'atatau i ai le fa'asalalauga.
  - 'autū o le fa'asalalauga.
  - fa'aaogāina o le tulafono o le vaetolu (vaa'i i le Tusi Tolu Tausaga 9).
  - fuaitau olo'o fa'aaogā ma fa'aaogāga o le gagana ft:
    - upu o le gagana fa'atauānau, gagana fa'avi'ivi'i.
    - suinauna o tagata 2 ft. o oe.
    - suinauna o fāiā ft. o lou nu'u, o ou tagata, o lau fanau.
    - fa'atonuga.
    - fuaitau faamuāgagana a le kamupanī po o le matagaluega, ekalesia, faalapotopotoga mf.
    - fūiupu veape, amataina o fuaiupu i veape.
    - o le sa'o o le gagana – kalama, sipelaga, fa'aaogaga o fa'ailoga.
  - ata olo'o fa'aaogā:
    - o le itu olo'o pu'e ai.
    - o se va'aiga olo'o pu'e latalata.
  - o le lolomiga:
    - lanu o fa'aaogā.
    - lapopo'a o mata'itusi.
  - o le lelei ona 'ausia e le fa'asalalauga o lona 'autū.
4. Aumai lipoti a vaega i le vasega. Fa'atusatusa itu'āiga faasalalauga i vaega sa au'ili'iliina.

Fa'atinoga 4

Malamalama i Avanoa faigaluega

O faasalalauga o avanoa faigaluega i ala fa'asalalau ua mafuli lava i le gagana peretania. A fa'asalalau fa'asāmoa fo'i se avanoa, ua mafuli i galuega ua lē mana'omia tomai maualuluga fa'alea'oa'oga. E ui o lea, o fa'asalalauga uma o avanoa faigaluega i so'o se gagana, e iai matā'upu e tatau ona aofia ai.

1. Faitau ma mātāu vaega o se fa'asalalauga o le avanoa faigaluega i se a'oga.

Igoa o le A'oga (po o se kamupani, fa'alapotopotoga) olo'o i ai le avanoa faigaluega

Fa'amatalaga o le galuega

Totogi ma ni isi faamanuiga o le galuega

Numera o o le fa'asalalauga

ROBERT LOUIS STEVENSON SCHOOL

SECONDARY TEACHING POSITION

Applications are invited for a full-time position to teach English to Year 9, 12, and 13.

All applications must include a C.V. stating any supporting subjects, copies of qualifications and names of two referees.

We offer:

- A starting salary of \$25,000 per annum.
- Comprehensive Medical Insurance.
- Small class sizes.

Please deliver applications to the schools main office at Lotopa.

Applications close 4.30 Wednesday 1st May 2002.
Please address applications to

The principal
Robert Louis Stevenson School
RE: English Teaching Position
Lotopa

A-23-26-28

Avanoa faigaluega

Tulaga e tatau ona fai e tagata o le 'ā talosaga i le avanoa

- Nofoga e ave i ai tusi talosaga
- Taimi & aso e tapunia ai talosaga
- Tagata e fa'atuātusi i ai talosaga

(Faasalalauina i le Sunday Sāmoan Observer 22 April 2002)

2. Tali fesili nei:

- a. O le avanoa faigaluega olo'o i _____
- e. O le galuega o le _____
- i. E tatau i tagata talosaga ona fa'ataunu'u tulaga nei:

_____

_____

_____

- o. O le C.V. o lona fa'auami o le Curriculum Vitae po o fa'amaumauga ia o tala'aga o le olaga galue o le tagata. E aofia ai ma tulaga fa'alea'oa'oga na ausia. O le referee o se tagata lea e mafai ona molimau mo le tagata olo'o talosaga ma fa'amaonia ni fa'amatalaga olo'o i le C.V.
- u. O le ā le totogi e amata ai le galuega? _____
- f. O ni isi o fa'amanuiaga o le galuega o _____
_____
- g. Aiseā e tāua ai le inisia mo le soifua mālōloina? _____
_____
- l. Aiseā e tāua ai le taimi e tapunia ai talosaga? _____
_____
- m. O ai e ave i ai tusi talosaga ma o fea fo'i e ave i ai? _____
_____
- n. E le'o ta'ua i le fa'asalalauaga tulaga ma agava'a e mo'omia i tagata talosaga mo le avanoa. Lisi mai tulaga e mo'omia ona iai i se faiā'oga o le Gagana Peretania mo Tausaga 9, 12, 13.
_____
_____
_____

3. Faitau ma mātāu vaega o le fa'asalalauaga o le avanoa faigaluega aveta'avale.

APIA BUSINESS MACHINES

MANAOMIA AVETAAVALE

DRIVER WANTED

Olo'o mana'omia nei e le ABM Ltd i Lotemau Centre se Ave Taavale (Driver) e mafai ona faigaluega i se taimi vave lava. E tatau ona aumai lou Laisene Ave Taavale (Current Driver's License) faatasi ai ma se faamaoniga mai lau galuega sa e galue ai muamua. Faafesootai mai nei loa le ABM Ltd i Lotemau Center, ma aumai faamaoniga o lou agavaa

Faatonu
ABM Ltd
Telefoni: 20154

(Faasalalauina i le Sāmoa Observer 2 May 2002)

a. Ta’u mai vaega nei o le fa’asalalauga:

- Igoa o le Kamupanī.
- O le avanoa faigaluega.
- Tulaga olo’o mo’omia i le tagata talosaga.
- O ai e fa’afeso’ota’i e uiga i le avanoa.
- Tulaga e tatau ona ‘ave i le Kamupanī.

e. Lisi mai ni agava’a e mo’omia i le galuega fa’aaveta’avale e pei ona fa’asalalau:

---

4. Faitau ma mätäu vaega o le fa’asalalauga o le avanoa faigaluega ua ta’ua o le Tour Coordinator.

tagāvai a le kamupanī

fa’aailoga o le auai o le kamupanī i le fa’alapopotoga o kamupanī femalagaa’i i le lalolagi

Agava’a mo’omia

Pacific International Limited
Travel & Tours Department
 P.O.Box 1199, Apia, SAMOA
 Phone: (685) 23-225 (General), 23017 (Travel & Tours) Fax: (685) 21944

POSITION VACANT

TOUR COORDINATOR

REQUIREMENTS:

1. Knowledge of Tourism
2. Must Hold a Drivers License
3. Excellent Customer Service Skills
4. Speaks both English & Samoan fluently
5. Must be trustworthy
6. Preferably MALE ages between 20 – 25 yrs plus

All applications with CV must addressed to:

The Manageress
 Pacific International Ltd
 Travel & Tours Department
 P.O.Box 1199
 APIA

Applications close 10 May 2002

A-02-03

(faasalalauina i le Sāmoa Observer 2 May 2002)

5. Fa'aliliu fa'asāmoa agava'a olo'o mo'omia i le galuega:

---

6. Ta'u mai tulaga olo'o lē sā'o i le fa'aaogāina o le gagana peretania i le fa'asalalauga.

Fa'atinoga 5 Tali atu i Avanoa faigaluega

O tusi talosaga mo avanoa faigaluega e ao lava ona 'ave ai ma fa'amaumauga o le soifua galue o tagata olo'o talosaga mo le avanoa, ma tulaga na 'ausia fa'alea'oa'oga. Ua ta'ua ia fa'amaumauga i le gagana peretania o le Curriculum Vitae po o le C.V. pe 'ā fa'apu'upu'u. O le tele o galuega ineionapo ua mana'omia le C.V.

E ui e le'o ta'u maia i fa'asalalauga le gagana e fa'amaumau ai le C.V. ae ua mafuli lava ina fa'aaogā le gagana olo'o fai ai le fa'asalalauga. O le tu'ufa'atasiga fo'i o le C.V. e fuafua ona fa'amatalaga i le avanoa olo'o fa'asalalau. O lona uiga e tatau ona fa'amaumau fa'amatalaga ma agava'a patino pe taulalata fo'i i le avanoa fa'asalalau.

E 'ese'ese fo'i fa'avasegaga o C.V. mo itu'āiga galuega eseese ae iai lava fa'amatalaga e tutusa ai C.V. uma. O le C.V. olo'o avatu na tu'ufa'atasia mo se talosaga i le galuega o le "Tour Coordinator" pei ona faasalalau i luga.

1. Faitau ma mātāu vaega o le C.V. olo’o avatu i le Gagana Sāmoa.

Tuatusi – e tāua mo le fa’afeso’ota’i o oe e uiga i lau talosaga

Igoa o lē ona le tala’aga olo’o fa’amaumau

Matua ma le aso fanau

Amata mai i le galuega olo’o iai nei po o le tausaga e pito lata mai i le tausaga olo’o fai ai le faasalalauga

Igoa o le galuega sa nafa ma ia

Tiute tau’ave, lisi mai tiute pito sili ona talafeagai ma le galuega oloo talosagaina

Tusi pasi po o fa’ailoga, amata i le pito lata mai

PO Box 1234
Salelologa
Savai’i
Telefoni 54321

Auomanū Pule

Tausaga 2 Me 1980
22 Tausaga

Olaga galue 2000–2002 Sunset Hotel Salelologa

Fa’afoe o maimoaga

- Fa’afeiloa’i mālō tafafao.
- Fa’amanino auaunaga a le kamupani.
- Fa’alauiloa Sāmoa.
- Fa’ata’atia fuafuaga mo malaga ta’amilo i le motu.
- Feso’ota’i ma alalafaga ma e ana mata’aga.
- Fa’afoe malaga ta’amilo i le motu.
- Fa’amatala tala’aga o mata’aga, talatu’u talafeagai.
- Fesoasoani i tagata tafafao i le faiga o pepa malaga ma fuafuaga o le nonofo ai i le motu.
- Fa’ae’e tagata tafafao i o latou auala (uafu, malae vaalele).

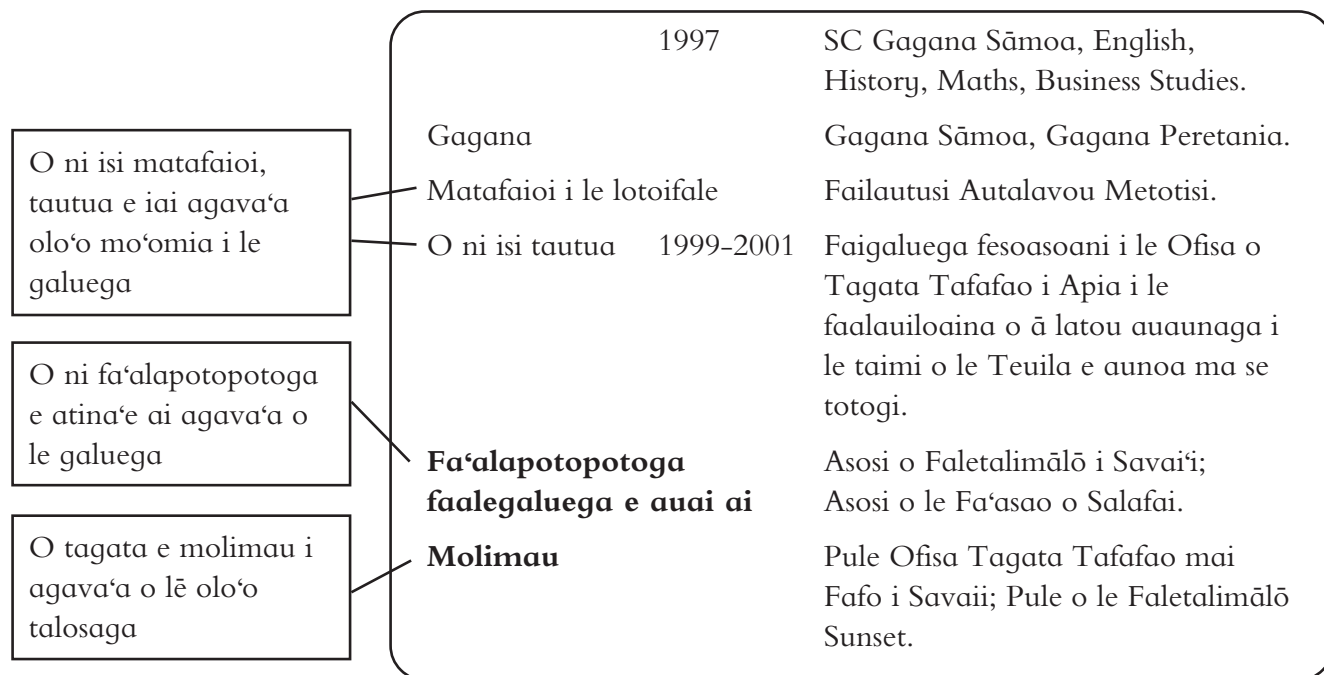
1999–2000 Ofisa Tagata Tafafao Salelologa

Kalaka

- Failaina o fa’amaumauga & feso’ota’iga.
- Feso’ota’iga ma e talafeagai auā maimoaga o aso ta’itasi.
- Fa’afoe maimoaga i mata’aga ese’ese o i le motu.
- Feso’ota’i ma ofisa malaga i Apia.
- Feso’ota’iga ma ni isi o auaunaga mo turisi.

Olaga a’oa’oga 1994–1998 Sāmoa College Apia

Tusi Pasi 1998 PSSC Gagana Sāmoa, English, History, Maths.

2. Tusi sau talosaga i le avanoa faigaluega o le “Tour Coordinator”.
Fa’asolo fa’apea lau tusi ma ia ausia tulaga olo’o tā’ua i pusa:

O lou igoa ma
lou tuātusi.

O le tagata olo’o ‘ave i ai le
tusi ma le tuātusi o le kamupani.

Aso, masina, tausaga.

I lau Susuga a le Tama’ita’i
Pule.

Tusi le matā’upu ‘autū o le tusi ft. Avanoa faigaluega: Tour
Coordinator.

Palakalafa 1

Fa’amatala le mafua’aga o le tusi, o le ala fa’asalalau olo’o iai
le avanoa ma le aso na fa’asalalau ai.

Palakalafa 2

Fa’amatala tulaga e te lagona ua e agava’a ai i le galuega. Ia
ma’oti fa’amatalaga i tulaga ta’itasi na fa’asalalauina:

- silafia o matā’upu i tagata tafafao.
- agava’a i tautua mo tagata lautele olo’o fa’aaogāina
auaunaga a le kamupani.
- laisene avetaavale.
- agavaa i le Gagana Peretania ma le Gagana Sāmoa.
- faatuatuaina.
- mana’omia se tane i le va o le 20–25 tausaga.

Palakalafa 3

Faamatala taimi e te avanoa ai mo se fa’atalanoaina atili o oe
mo le galuega.

Ma le fa’aaloalo tele.

Saini lou igoa.

Tusi lou igoa.

3. Faitau le tusi olo’o avatu e fai ma fa’ata’ita’iga.

Mātau ma faaigoa vaega ese’ese o le tusi. Mātau fa’aupuga olo’o fa’aaoga.

[ ] Alofa Fa’amanū
 [ ] PO Box 1234
 Salelologa
 Savai’i
 Telefoni 54321

[ ] Susuga a le Tama’ita’i Pule
 Pacific International Ltd
 Travel & Tours Department
 P.O. Box 1199
 APIA

[ ] 5 Me 2002

[ ] I lau Susuga a le Tama’ita’i Pule

[ ] **Avanoa faigaluega: Tour Coordinator**

[ ] Ua ou tusi atu i le fa’aaloalo ma le ava e tatau ai e talosaga i le avanoa faigaluega o le Tour Coordinator e pei ona faasalalauina i le Sāmoa Observer Aso 2 Me 2002.

[ ] Ou te talitonu ua lava tapena lo’u tagata mo le galuega i tulaga nei:

[ ] **Iloa o matā’upu i tagata tafafao**

[ ] Ua tusa nei ma le lua tausaga o o’u nafa ma galuega e faasino tonu i matā’upu o tagata tafafao mai fafo. O ni isi o o’u tiute e aofia ai le: Fa’afeiloa’i mālō tafafao, Fa’amanino auaunaga a le kamupani, Fa’alauiloa Sāmoa, Fa’ata’atia fuafuaga mo malaga ta’amilo i le motu, Feso’ota’i ma alalafaga ma e ana mata’aga, Fa’afoe malaga ta’amilo i le motu, Fa’amatala tala’aga o mata’aga, talatu’u talafeagai, Fesoasoani i tagata tafafao i le faiga o pepa malaga ma fuafuaga o le nonofo ai i le motu, feso’ota’i ma ofisa malaga i Apia, feso’ota’i ma ni isi o auaunaga e mo’omia e turisi e pei o le fa’aaogaga o le initaneti.

[ ] **Agava’a i tautua mo tagata lautele olo’o fa’aaoga ina auaunaga a le kamupani**

[ ] O tiute e pei ona tā’ua i luga e fa’avae uma i le iai o agava’a i auaunaga mo ē tafafao mai, i se tulaga e sili ona tusa’afia ma fa’amalieina ai finagalo. Ou te talitonu olo’o ou faia o’u tiute i le taimi nei i ni tulaga e fa’amalieina ai le tautua a le kamupani.

[ ] **Laisene avetaavale**

[ ] Olo’o iai lo’u laisene avetaavale ua faafouina mo leni tausaga.

Gagana
 E lelei la'u Gagana Sāmoa, fa'apea fo'i ma le Gagana Peretania. Olo'o ou umia fo'i tusipasi i ia matā'upu mai le Tausaga 12 ma le 13.
 E mafai ona ou auai i se fa'atalanoaga pe 'ā finagaloina, i le va o le 12 ma 1 i le aoauli. Olo'o avatu fa'atasi ma le tusi lenei se tala'aga au'ililili o lo'u olaga galue fa'apea a'oa'oga.
 Ma le fa'aalalo tele.
 Alofa Fa'amanū.

4. Galulue ta'ito'alua.

- a. Filifili oulua pe talosaga i le avanoa o le faiā'oga po o le aveta'avale.
- e. Tapena le tala'aga o le olaga galue/a'oga (CV) o le tagata o le 'ā talosaga i le galuega.
- i. Fai sa lua tusi talosaga i le avanoa na lua filifilia.
- o. Faafesua'i a tou tusi ma se isi vaega. Fa'aali manatu i le lelei o iai le fa'avasegaga o tusi, atoa ma talaaga o olaga galue.

Fa'atinoga 5

Tusi i le Fa'atonu

O le fa'atonu o se nusipepa na te pulea ma faatonutonu galuega uma i le tu'ufa'atasia o se nusipepa. O ana fa'ai'uga fo'i e lolomi ai se tala, e teuteu ai ni tala, ma iloa ai tala e lolomi i itulau ta'itasi aemaise lava le itulau pito i luma.

O faasalalaua i televise ma leitiō ua tele ina tofu le polokalame ma lona faatonu ona o le ese'ese o 'autū ma galuega e ui e tasi le fa'atonu sili o polokalame uma.

E iai mafua'aga o le tusi o tagata i le fa'atonu o se nusipepa, televise, po o le leitiō. O ni fa'ata'ita'iga o le fia fa'aali o se tulaga fa'afetai ma le fa'amālō i le 'au'aunaga a le ala fa'asalalau; o le fa'aali o se tulaga olo'o atugalua ai le tagata olo'o faia le tusi; o le fa'aali o se tulaga e fia fa'asa'o; o le fa'aali o ni manatu i se matā'upu olo'o tupu; o le tete'e lea i se manatu na fa'aalia i se isi tusi m.f.

1. Galulue ta'ito'afā.
2. Ao mai e le vasega ni tusi i le fa'atonu o soo se nusipepa i ni vaiaso se lua.
3. Fa'avasega tusi i o latou matā'upu 'autū.
4. Lisi i lalo mafua'aga o tusi ta'itasi.
5. Au'ilī'ili le gagana olo'o fa'aaogā i tulaga nei:
  - Gagana Fa'aaloalo / Gagana o Aso uma / Gagana o Lauga.
  - Fa'alagona o le tusi ft. o se tusi lē malie, fa'amata'u, . . .
  - Itū'āiga fuai'upu olo'o fa'aaogā ma le u'umi.
  - Sa'o o le gagana.
6. O ā ni tulafono e tataua ona nofouta i ai tagata e faia tusi i se ala faasalalau?
7. O le ā se tāua o le iai o avanoa e tusi ai i le fa'atonu?
8. Filifili la tou vaega i se matā'upu e fai ai se tou tusi i le faatonu o se nusipepa, televise, po o le leitiō. ft. O le fa'aaogāina o le Gagana Sāmoa i le ala fa'asalalau. Tusi so tou tusi e lē sili atu ma le 150 upu.
9. Fa'asoa atu i le vasega a tou tusi. Ao i le faiā'oga mo ni fautuaga e teuteu ai.
10. Lafo a tou tusi i le ala fa'asalalau.

Āutalaga 3: SĀ'ILI'ILIGA

ĀLĀFUA MA FA'ANAUNGA IA 'AUSIA

Ālāfua

Fa'anaunaga ia 'Ausia

E tatau ona mafai e tamaiti ona:

FA'AMAUMAUGA MA
FETUFAA'IGA

Faia se lipoti pu'upu'u i luma o le vasega i se matā'upu atofaina; taāofa'i manatu i se matā'upu o talanoaina.

Tali atu ma faia fesili tatau i ni faatalanoaga, ma aumai ni molimau po o ni faataitaiga e lagolago ai manatu faaalua.

'Oto'oto mai manatu tāua o faamauina i siata, kalafi, ata fa'ata'atia (diagrams) ma fai i ai ni o latou manatu.

Tu'u'ufa'atasi upu si'i ma faamatalaga tu'usa'o e fai ai se lipoti o se sālililiga.

Ia malamalama i tāua o sālililiga ma vaega e aofia i le faatinoga o se saililiga.

Ia faamasani i laasaga o le sālililiga.

Fa'atinoga 1

Fafaguina o ni tulaga ua iloa

1. Faatalanoa e le vasega atoa fesili nei:
  - O le ā le sālililiga?
  - O a ni ona tāua? Aiseā e fai ai?
  - E faapefea ona faatino?

Fa'atinoga 2

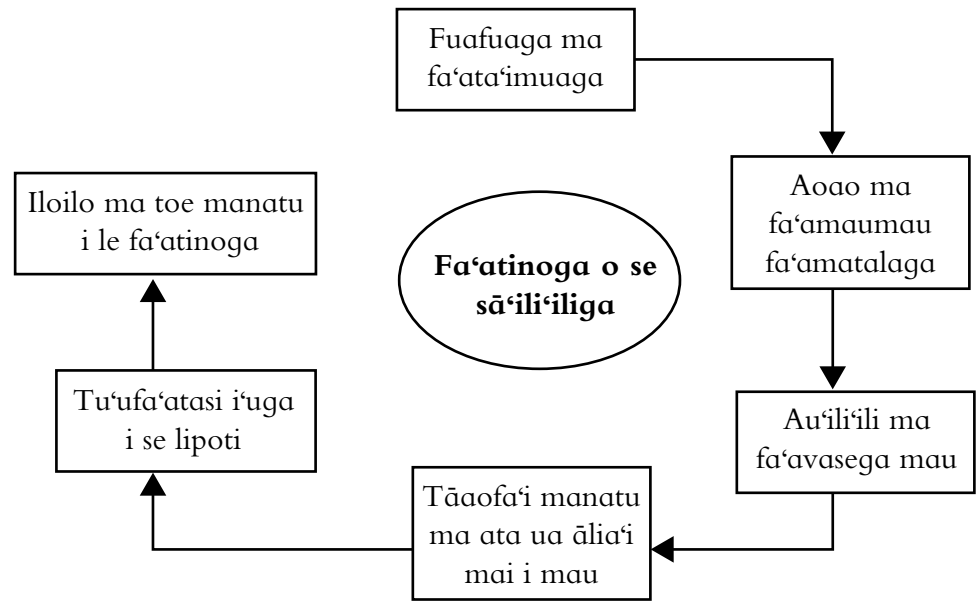
Faamasani i vaega o le sālililiga

1. Taga'i i le Tusi Muamua a le Tausaga 10. Faamasani i vaega o le saililiga:
  - Vaevae i vaega ta'ito'alima. O vaega ta'itasi ua tā'ua o vaega faale'āiga.
  - Faitau ta'ito'atasi lēleoa itulau 47/48. Mātau manatu 'autū.
  - Faanumera vaega faale'āiga ia tofu le tamaititi ma lana numera mai le 1 i le 5.

O galuega faapitoa nei a numera taitasi:

  1. Faataatia se ata mo le sālililiga.
  2. Aoao ma faamaumau mau.
  3. Auiliili mau – fetuuna'i, felafolafoa'i ma faavasega mau.
  4. Faauigaga o ata ua alia'i mai i le sālililiga – aotele mau.
  5. Lipoti o le sālililiga.
2. Fetufaa'iga 1 – Malamalama i laasaga o le sālililiga:
  - a. Galulue i vaega o galuega faapitoa ua faanumeraina.
  - e. Faatalanoa le laasaga o le saililiga ua nafa ma vaega ta'itasi. E tatau ona tou malamalama i tulaga nei:
    - Galuega faatino o le laasaga ua iā outou.
    - O le tāua o lena laasaga.
    - O ni faata'ita'iga.
3. Fetufaa'iga 2 – Malamalama i laasaga o le sālililiga:
  - a. Toe fo'i i le tou vaega fa'ale'āiga.
  - e. Faamatala la'asaga o le sālililiga sa nafa ma le tagata.
4. Tu'ufa'atasiga a le Vasega:
  - a. O ā la'asaga o le sālililiga? Tusi se tou ata e faaali ai vaega ma le faasologa o le sa'ililiga.
  - e. Va'ai i le ata o le sālililiga a o faamatala e le faiā'oga. Tusi ni faamatalaga faaopopo i lau ata.

O vāega o le sāi'ilī'iga e mafai ona fa'aata fa'apea:

O fa'atinoga olo'o soso'o mai ole'ā fa'ata'ita'i ai la'asaga o le sāi'ilī'iga. Olo'o avatu fo'i ni fa'alaualega e faamanino ai mai galuega a le vasega o le 10–1 i le A'oga Maualuga a Leifiifi.

Fa'atinoga 3

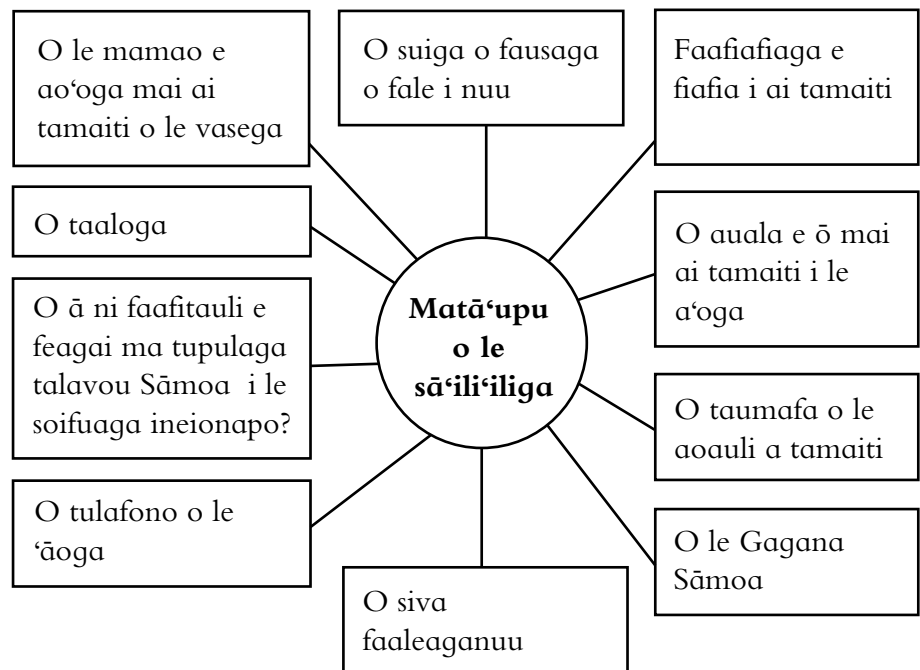
Faatino le Laasaga 1 Fuafuaga ma fa'ata'imuaga

1. Galulue i vaega ta'ito'alima faale'aiga sa iai muamua.
2. Fa'atino le La'asaga 1 i tulaga nei:
  - a. Filifili se matā'upu.
  - e. Filifili se 'autū.
  - i. Faataatia fesili ta'imua.
  - o. Tapena auala e aoao ai mau.
  - u. Faapolokalame taimi.

a. Filifili se matā'upu

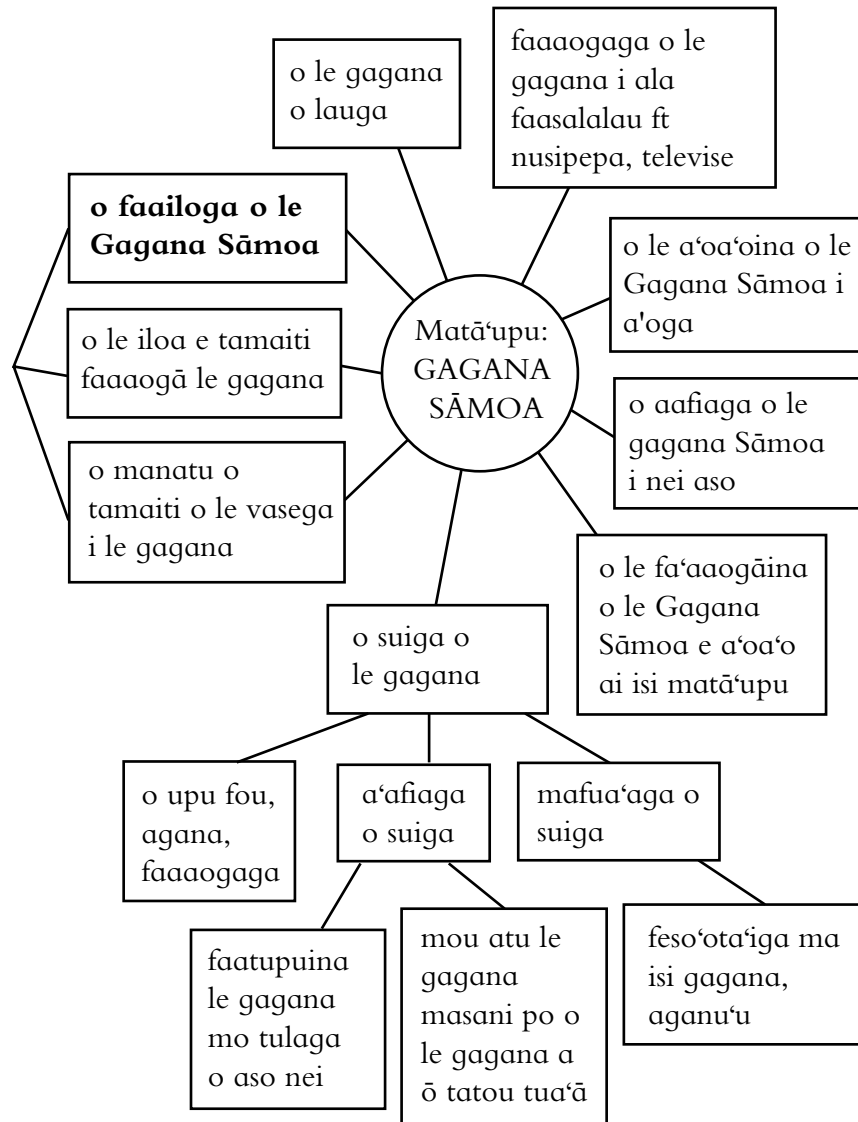
Fa'atalanoa le fesili lea e sa'ili ai se matā'upu.

O ā ni matā'upu tatou te faia i ai se sailiiliga i se taimi pu'upu'u e pei o le lua vaiaso? ft.

e. Filifili se 'autū

- O se tasi o vaega fa'ale'aiga o le vasega o le 10-1 i Leififi na filifili e fai la latou sa'ili'iliga i le matā'upu o le Gagana Sāmoa. Ona o le matā'upu e telē tele, o lea na toe velo'aso ai le vaega faale'aiga ina ia maua se 'autū e patino i ai le sailiiliga. O la latou velogā'aso lenei:

- Na talatalanoa le vaega faale'āiga ma tasi ai so latou manatu e sili ona patino la latou sālililiga i Faailoga o le Gagana Sāmoa ona sa manatu i latou e le'o lava le iloa o tamaiti i ia tulaga, ma sa fia iloa fo'i po o fea tonu lava o iai tomai o le vasega i fa'ailoga o le gagana. A tu'u atu fo'i i taimi faatulagaina o le sālililiga ua fetau fo'i le 'autū auā e vave ona maua mau pe 'ā faaaogā le vasega e fai i ai le sālililiga.

O ā mafua'aga na filifili ai e le vaega fa'ale'āiga le 'autū o fa'ailoga o le Gagana Sāmoa e faasino i ai la latou sālililiga?

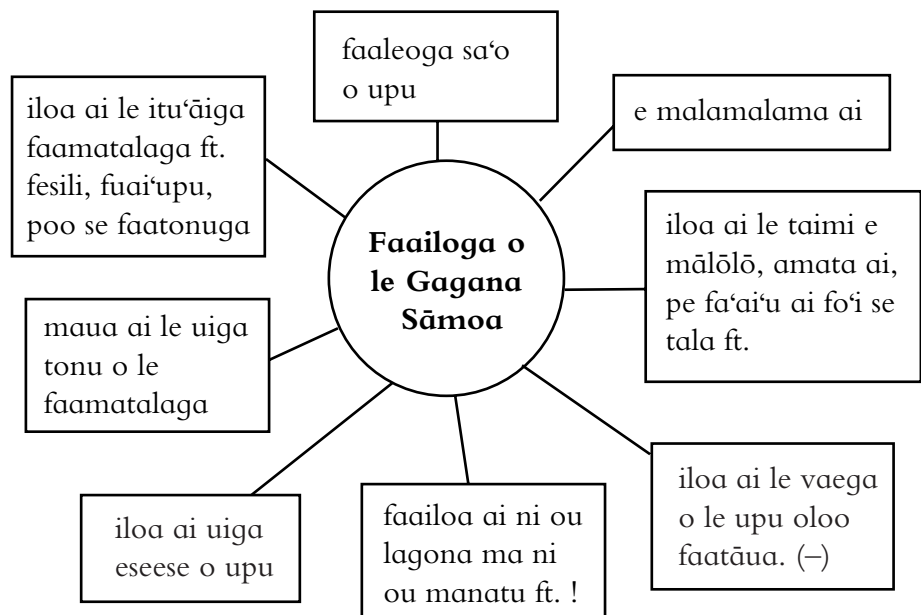

---

i. Faata'atia fesili ta'imua

O fesili e fa'ata'imuaina se sā'ililiga e tāua tele. O galuega uma o se sā'ililiga e auau i fesili ta'imua. E tāmāu i fesili le 'umi, loloto ma le lautele e o'o i ai le sā'ililiga. O fesili fo'i e mafai ona iloa ai auala e ao ai mau ma tulaga e au'ililiga ai mau. A tāaofa'i fo'i ni ata ua alia'i mai i sā'ililiga, e tataua lava ona fa'avasega i lalo o fesili ta'imua. O lona uiga o fesili e fa'ata'imua ai se sā'ililiga e limata'ita'iina faatinoga o la'asaga ta'itasi. A fa'alētonu fesili ta'imua e fa'apena fo'i ona fesasia'i faatinoga o le sā'ililiga.

- Na toe au'ililiga e le vaega fa'ale'āiga le 'autū o Fa'aailoga o le Gagana Sāmoa i ni tulaga e ono sā'ililiga i ai. Sa fa'aaogā ni fesili e faalautele ai le talanoaga e pei ona avatu i le ata o i lalo. O la latou velogā'aso, fesili na mua'i mafaufauina, ma fesili ta'imua olo'o avatu i lalo.

Matā'upu	Fesili fesoasoani i veloga'aso mo le sā'ilia o ni fesili e ta'imua ai le sā'ili'iliga	O fesili nei sa maua i le velogā'aso a le vaega	Fesili e fa'ata'imuaina le sailiiliga
Gagana Sāmoa	1. Aiseā ole'ā sa'ili'ili ai lea matā'upu?	1. O ā faailoga o le Gagana Sāmoa?	1. O ā malamalamaga ma manatu o tamaiti o le vasega o le 10–1 i fa'ailoga o le Gagana Sāmoa?
'Autū filifilia Fa'ailoga o le Gagana Sāmoa	2. O ā ni tulaga ua tatou iloa i lea matā'upu? 3. O ā ni tulaga tatou te fia iloa? 4. O ā ni o tatou manatu i le matā'upu? 5. O le ā le fa'afitauli? 6. Fa'amata o ā ni mafua'aga? 7. Fa'amata o ā ni tulaga e fō'ia ai? 8. Fa'amata o le ā se i'uga o le sā'ili'iliga? 9. O ā ni fesili tatou te fia maua ni tali?	2. O ā uiga o faailoga? 3. O ā aogā o faailoga? 4. O ā tāua o faailoga i le Gagana Sāmoa? 5. E faapefea ona fa'aaogā? 6. E faigofie ona e fa'aaogāina le Gagana Sāmoa? 7. O ā taimi e fa'aaogā ai? 8. O ā fa'ailoga va'aia o fa'ailoga? 10. E aogā pe lē aogā faailoga? 11. O ā ni a'afiaga o le lē fa'aaogāina o faailoga? 12. O le ā sou malamalamaga i faailoga? 13. O ā ni ou lagona pe 'ā faaaogā faailoga?	

Sa toe faatalanoaina fesili nei ma faavasega i ni vaega tetele ua alia'i mai ft: malamalamaga, manatu ma le fa'aaogāina o faailoga. E iai fō'i fesili sa lē fa'aaogāina ona sa fai si sala 'ese mai vaega ia e lua.

O fesili ta'imua na fafau mai i le tu'ufa'atasiga o fesili sa velo'aso i ai tamaiti. O le fesili e tasi ua aotele uma i ai fesili sa maua mai i le velogā'oso a le vaega fa'ale'āiga.
O se sā'ili'iliga muamua lenei a le vasega ma e utiuti le taimi na faatulagaina (3 vaiaso). O lea na filifilia ai tamaiti o le vasega lava latou o le 10–1 e patino i ai le sā'ili'iliga a o fa'amasani i latou i le fa'atinoga o le sā'ili'iliga.

o. Tapena auala e aoao ai mau

O mau e tali ai fesili o se sã'ili'iliga e mo'omia ona iai tulaga nei:

- e tãua ona ma'oti ma lã fa'alua fesasi mau. O lona uiga e ma'utinoã lã na aumai ai le mau, le feso'ota'iga o mau ma fesili olo'o talia.
- e talafeagai mau ma fesili ta'imua.
- e lava ni mau ina ia manino mai uiga po o tulaga o aga'i po o mafuli i ai tali, tulaga va'aia, po o manatu faaalua. O lona uiga o se sã'ili'iliga ua aofia ai na'o ni tagata se to'asefulu ole'a faigata ona mau ai se ata o le tulaga olo'o fia sã'ilia.

Fesili ta'imua	Fesili fesoasoani	Auala e ao ai mau
<p>1. O ā malamalamaga ma manatu o tamaiti o le vasega o le 10–1 i fa'aailoga o le Gagana Sãmoa?</p>	<p>1. Pe fa'apefea ona maua ni fa'amatalaga ma ni mau e taliina fesili olo'o fa'ata'imua ai le sã'ili'iliga? ft. mau tu'usa'o, mau tusitusia, mau olo'o va'aia mf.</p> <p>2. E fa'apefea ona aoao mau? E fa'apefea ona fa'amaumau fa'amatalaga ma mau?</p> <p>3. O ai e ana ia mau? O le ā le itũ po 'o se va'aiga o lo'o 'aumai ai nei mau?</p> <p>4. O le ā le talafeagai o ia mau ma le 'autũ o le sã'ili'iliga?</p> <p>5. E fa'apefea ona fa'amaumau fa'amatalaga ma mau?</p>	<p>O auala 'ese'ese e aoao ai mau e taliina fesili ta'imua o se sã'ili'iliga ua aofia ai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ va'ava'ai ma mãtau tulaga o iai ■ faitau i ni mau ua tusitusia ■ fa'atalanoa o ni tagata ■ fa'aaogã pepa fesili ■ pu'e o ni ata vito <p>E fuafua auala e fa'aaogãina i fesili ta'imua, taimi e fa'atino ai le sã'ili'iliga, ma le loloto e o'o i ai le sã'ili'iliga</p>

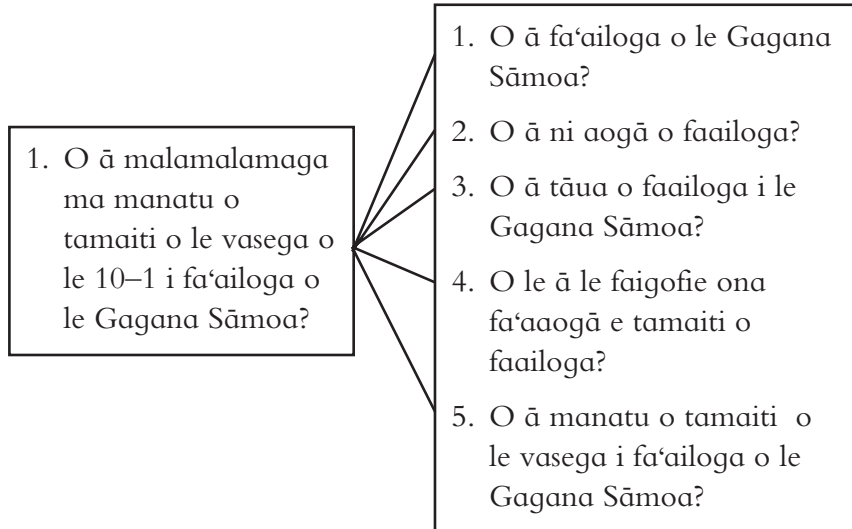
Na filifilia Pepa Fesili e ao ai mau o le sã'ili'iliga. O tamaiti o le vasega na filifili e taliina pepa fesili.

■ Tapenaga o le Pepa Fesili.

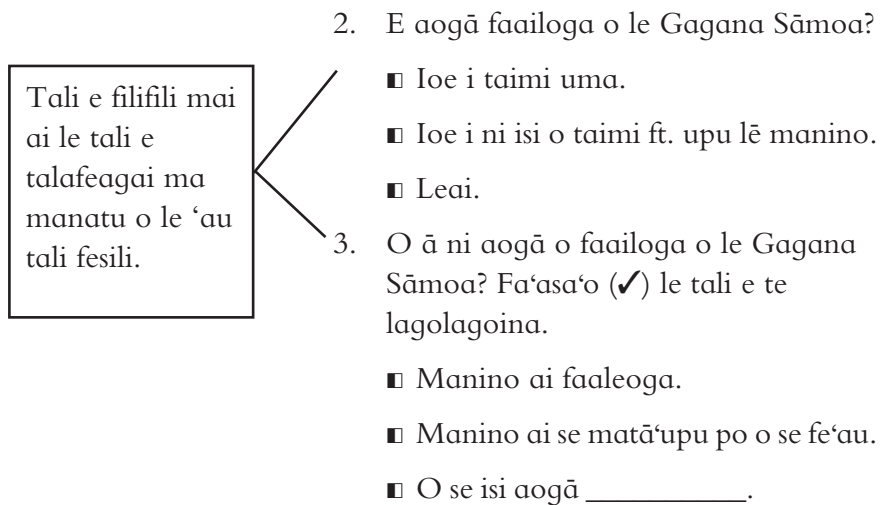
O le pepa fesili e ‘au’au i le fesili ta’imua ‘ae mana’omia ni fesili e tatala ai. O se fa’ata’ita’iga:

Fesili Ta’imua

Fesili Tatala

O le faiga o le pepa fesili e fuafua ina ia faafaigofie ona faavasega mulimuli tali. O se faataitaiga, e faigofie ona faavasega pe ‘afai e iai ma tali i le fesili, ae filifili le tagata i le tali e fetau ma lona manatu. ft. Fesili 2 ma le 3:

A fa’avasega fo’i la tali, e faigofie lava ona faitau le aofa’i o tagata ua tali i vaega ta’itasi pei ona avatu.

Peita’i ua lē o fesili uma e tatau ona tāmāu fa’apea ona tali. E iai lava fesili e tatau pea ona tatala ft. Fesili 1.

1. O ā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa?

O ni isi foi o fesili e tatala ae mafai ona tāmāu le fa’avasegaga ft. Fesili e 4.

4. O ā ni tāua o faailoga i le Gagana Sāmoa? Fa’avasega mai i le pito sili ona tāua:

1. _____
2. _____
3. _____

GAGANA SĀMOA: FA’AILOGA

Pepa Fesili

Fesili Ta’imua/Aotele:

O ā malamalamaga ma manatu o le 10–1 i fa’ailoga o le Gagana Sāmoa?

1. O ā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa?
2. E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?
  - Ioe i taimi uma.
  - Ioe i ni isi o taimi ft. upu lē manino.
  - Leai.
3. O ā ni aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa? Fa’asa’o (✓) le tali e te lagolagoina:
  - manino ai faaleoga.
  - manino ai se matā’upu po o se fe’au.
  - o se isi aogā _____
4. O ā ni tāua o faailoga i le Gagana Sāmoa? Fa’avasega mai i le pito sili ona tāua:
  1. _____
  2. _____
  3. _____
5. O le ā le faigofie o lou faaaogāina o faailoga? Li’o le fuainumera talafeagai:

<i>matuā nenefu</i>	<i>fa’alēmautinoa</i>	<i>feoloolo</i>	<i>lelei</i>	<i>lelei tele</i>
<i>lava</i>	<i>ni isi tulaga</i>			
1.	2.	3.	4.	5.

6. O le ā sou manatu i tulaga ia? Li’o le fuainumera talafeagai ma lou lagolagoina o manatu.

6.1 E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā faitau:

<i>Matuā le lagolagoina</i>	<i>E lē lagolagoina</i>	<i>Leai se manatu</i>	<i>Lagolagoina</i>	<i>Matuā lagolagoina</i>
1.	2.	3.	4.	5.

6.2 E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā tusitusi:

<i>Matuā le lagolagoina</i>	<i>E lē lagolagoina</i>	<i>Leai se manatu</i>	<i>Lagolagoina</i>	<i>Matuā lagolagoina</i>
1.	2.	3.	4.	5.

O fesili e vaevae faapea e tatau ona iai se manatu faaogātotonu e lē mafuli i se tulaga. E avea fo’i ogatotonu e iloa gofie ai fo’i le mafuli o manatu i le itū agavale po o le itū taumatau.

1. Galulue taito’alua. Tali fesili nei ona lipoti lea i le vasega:
  - a. O le ā le eseesea o le fesili ta’imua ma le fesili tatala?
  - e. Aiseā e tusi ai ni isi o tali i le pepa fesili e filifili e tagata le tali e manatu e talafeagai?
  - i. O le ā le feso’ota’iga o fesili ta’imua ma auala e aoao ai mau?
  - o. O le ā le aogā o le tatala o fesili ae lē tāmāu i ni tali ua uma ona saunia?
  - u. A faapea e lima maga o tali o se fesili, o le ā le tāua o le ogatotonu o vaega o tali o le fesili?

u. Faapolokalame Taimi

E tolu vaiaso le taimi na fuafua e faatino ai le sālililiga i taimi o piliota o le Gagana Sāmoa. E fa piliota ta’i 50 minute i le vaiaso ma o le faapolokalameina lenei o taimi na iai.

	Pililota 1	Piliota 2	Piliota 3	Piliota 4
Vaiaso 1	Faamasani i vaega o le sālililiga	Laasaga 1: Fuafuaga ma Faata’imuaga	Laasaga 1: Fuafuaga ma Faata’imuaga	Fa’aaogā le pepa fesili e aoao ai mau
Vaiaso 2	Au’ili’ili ma fa’avasega mau	Au’ili’ili ma fa’avasega mau	Au’iliili ma fa’avasega mau	Tāaofa’i manatu ma ata ua ālia’i mai i mau
Vaiaso 3	Tāaofa’i manatu ma ata ua ālia’i mai i mau	Tu’ufa’atasi i’uga i se lipoti	Tu’ufa’atasi i’uga i se lipoti	Iloilo ma toe manatu i le fa’atinoga

Fa'atinoga 4 Faatino le Laasaga 2 Aoo faamatalaga ma mau

1. Tufa pepa fesili i le vasega e fa'atumu. E lē mo'omia le tūsia o igoa i pepa.
2. Ao mai pepa fesili.

Fa'atinoga 5 Faatino le La'asaga 3 Au'ili'ili ma fa'avasega mau

O le vaega leni e mo'omia ai ona faavasega ma auiliili mau ua maua mai i tali o pepa fesili. O lona uiga e fefulisa'i, fetu'una'i, ma fa'avasega fa'amatalaga ma mau i ni vaega talafeagai ma le 'autū o le sā'ili'iliga. O fesili fesoasoani ma galuega fa'atino mo au'ili'iliga ma fa'avasegaga olo'o avatu i pusa ia:

Fesili fesoasoani	La'asaga o le sā'ili'iliga	Galuega fa'atino
<ul style="list-style-type: none"> ■ E fa'apefea ona tatou fa'avasegaina fa'amatalaga ma mau ua maua mai? ■ E iai ni tulaga e tutusa pe 'ese'ese ua aliā'i mai i fa'amatalaga? ■ O le ā se fa'atusa o fa'amatalaga po'o mau ua tatou maua ma isi tulaga fa'apea? ■ O ā ni tulaga o feso'ota'i ai fa'amatalaga ma mau ua tatou ao maia? 	<p>III AU'ILI'ILI MA FA'AVASEGA FA'AMATALAGA MA MAU</p> <p>Au'ili'ili, fetu'una'i, fefulisa'i ma fa'avasega fa'amatalaga ma mau i ni vaega talafeagai ma le 'autū o le sā'ili'iliga</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ Filifili ni vaega tetele e fa'avasega i ai fa'amatalaga ma mau. ■ Mātau, fa'amaopopo ma fa'avasega mau i vāega ua filifilia. ■ Fa'amaopopo ma tu'ufa'atasi tulaga ua aliā'i mai i ni siata, kalafi, mf. ■ Fetufaā'i ma fefa'asoā'i manatu i ata ua aliā'i mai.

1. Sa fa'avasega tali o fesili ta'itasi i vaega na mana'omia i le fesili, ma faitau le aofa'i o tali i ia vaega e iloa ai po o fea o mafuli i ai manatu o le vasega. Olo'o avatu i pusa ia fa'avasegaga ma aofa'i o tali o fesili ta'itasi.

Fesili 1

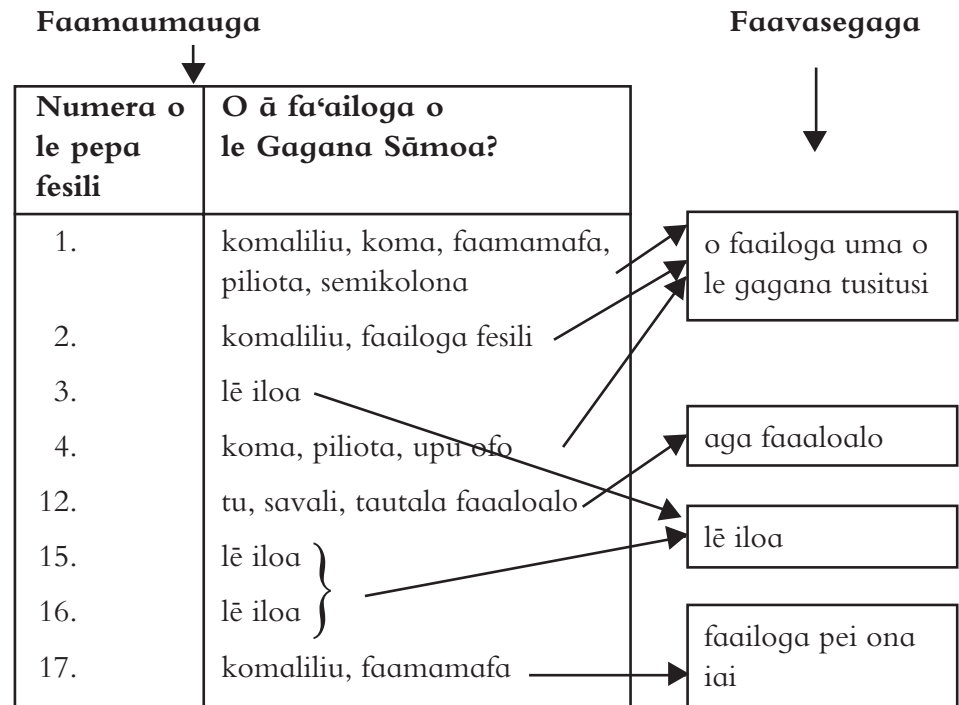
1. O ā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa?

_____

_____

_____

O ni isi nei o tali na aumai e le vasega ma sa faamaumau faapea.

E to’afasefulu tamaiti na taliina le fesili lenei. O ni vaega tetele ua alia’i mai i tali a tamaiti olo’o faailoa atu i pusa olo’o i autafa o tali.

Fesili 2 & 3.

2. E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?

- Ioe i taimi uma.
- Ioe i ni isi o taimi ft. upu lē manino.
- Leai.

3. O ā ni aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa? Fa’asa’o (a) le tali e te lagolagoina:

- manino ai faaleoga.
- manino ai se matā’upu po o se fe’au.
- o se isi aogā _____

O faamaumauga o tali o fesili nei e faigofie lava auā na’o le faasa’o o le tali na aumai i pepa ma faitau le aofa’i o tamaiti na taliina vaega ta’itasi. A mǎe’a ona sa’ili lea o pasene o le vasega na mafuli a latou tali i vaega ta’itasi.

Numera o le pepa fesili	2. E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?			3. Aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa		
	Ioe i taimi uma	Ioe i nisi o taimi	Leai	manio faaleoga	manino matā'upu	se isi aogā
1.		✓			✓	
2.	✓			✓		
3.		✓		✓		
4.	✓			✓		
12.		✓			✓	
15.			✓		✓	
16.			✓		✓	
17.	✓			✓		
Aofa'i	3	3	2	4	4	0

Fesili 4

4. O ā ni tāua o faailoga i le Gagana Sāmoa? Fa'avasega mai i le pito sili ona tāua:

1. _____
2. _____
3. _____

O faamaumauga o tali o fesili nei sa faia fo'i e pei o pusa ua avatu mo le fesili 2 ma le fesili 3 vaganā ai suiga o vaega i tāua 1, 2, 3.

Fa'amaumauga

Numerā o le pepa fesili	2. O ā tāua o faailoga o le Gagana Sāmoa?		
	1 Pito i sili ona tāua	2	3
1.	manino matā'upu moni olo'o tautalagia	iloa o le Sāmoa	
2.	—	—	—
3.	leiloa	leiloa	leiloa
4.	manino faaleoga matā'upu	malamalama i tusitusiga	manino
12.	faaleoina talafeagai	faitau malamalama	tusitusiga
15.	leiloa	leiloa	leiloa
16.	sa'o ai faaleoga le feau	manino lelei ai gofie pe 'ā faitau	malamalama
17.	manino ai le faaleoga o upu	—	—
18.	malamalama ai i faaleoga o upu	e iloa ia le uiga moni	e iloa ai faaleoga

O tulaga e pito i sili ona tāua ai faailoga o le Gagana Sāmoa na faanumera 1. O ia tulaga na toe fa'avasega i ni vaega tetele ma iloa ai e mafuli i vaega nei:

- Faaleoga pe 'ā Tautala
- Manino matā'upu
- Iloa ai itū'āiga fuaiupu
- Lē iloa

E mafai foi ona faavasega e pei ona iai le numera tasi. O le utiuti o le taimi o lea ua na'o le numera tasi na fa'avasega.

Fesili 5, 6.1, 6.2

5. O le ā le faigofie o lou faaaogāina o faailoga? Li’o le fuainumera talafeagai:

<i>matuā nenefu</i>	<i>fa’alēmautinoa</i>	<i>feoloolo</i>	<i>lelei</i>	<i>lelei tele</i>
<i>lava</i>	<i>ni isi tulaga</i>			
1.	2.	3.	4.	5.

6. O le ā sou manatu i tulaga ia? Li’o le fuainumera talafeagai ma lou lagolagoina o manatu:

6.1 E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā faitau.

<i>Matuā le</i>	<i>E lē</i>	<i>Leai se</i>	<i>Lagolagoina</i>	<i>Matuā</i>
<i>lagolagoina</i>	<i>lagolagoina</i>	<i>manatu</i>		<i>lagolagoina</i>
1.	2.	3.	4.	5.

6.2 E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā tusitusi:

<i>Matuā le</i>	<i>E lē</i>	<i>Leai se</i>	<i>Lagolagoina</i>	<i>Matuā</i>
<i>lagolagoina</i>	<i>lagolagoina</i>	<i>manatu</i>		<i>lagolagoina</i>
1.	2.	3.	4.	5.

O faamaumauga o tali o fesili nei e mafai ona fai i se siata ona faitau lea o le aofa’i o tali o fuainumera ta’itasi. Taga’i i le fa’ata’ita’iga olo’o avatu:

Numerā o le pepa fesili	5. Faigofie ona faaaogā faailoga					6.1 Tatau ona a’oa’o mo le faitau					6.2 Tatau ona a’oa’o mo le tusitusi				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1.			✓						✓					✓	
2.				✓						✓					✓
3.				✓				✓				✓			
4.				✓						✓				✓	
12.	✓									✓				✓	
15.	✓									✓					✓
16.		✓				✓									✓
17.		✓								✓					✓
Aofa’i	2	2	1	3		1		1	1	5		1		3	4

1. matuā nenefu lava	1. matuā lē lagolagoina
2. faalēmautinoa ni isi tulaga	2. e lē lagolagoina
3. feoloolo	3. leai se manatu
4. lelei	4. lagolagoina
5. lelei tele	5. matuā lagolagoina

1. Galulue ta'ito'alua.
2. Fa'atalanoa tali o fesili nei ma lipoti i le vasega:
  - a. Aiseā e faamaumau ai faapea mau o le sā'ilī'iliga?
3. Faamatala le ata alo'o i le aofa'i o tali (o le fesili 5, 6.1, 6.2).

Fa'atinoga 6

Faatino le La'asaga 4 Tāaofa'i manatu ma ata ua aliā'i mai i mau

A uma ona tu'ufa'atasi i'uga i pusa fuainumera ma ni kalafi, ona va'ai loa lea i ata olo'o aliā'i mai ma fa'auiga. O le la'asaga leni e tāaofa'i ai manatu, ma uiga ua aliā'i mai i mau.

O fesili fesoasoani ma galuega fa'atino mo fa'auigaga olo'o avatu i pusa ia:

Fesili fesoasoani	La'asaga o le sā'ilī'iliga	Galuega fa'atino
<ul style="list-style-type: none"> ■ O ā ni fa'ai'uga tatou te faia i ni ata ua aliā'i mai? ■ O ā ni a tatou fa'auigaga i ni tūlaga ua aliā'i mai? ■ Ua sui so tātou iloa i le matā'upu ona o ata ua aliā'i mai? ■ O le ā se fa'ai'uga e mafai ona fai e tali ai fesili sa fa'ata'imua ai le sā'ilī'iliga? ■ O ā ni mau patino e lagolagoina a tatou fa'ai'uga? 	<p>IV. FA'AUIGAGA O ATA UA ALIĀ'I MAI</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fai ni manatu aotele e talafeagai ma i'uga ua aliā'i mai ■ Fa'amalāmalama tulaga o tutusa pe 'ese'ese ai ni mea ua aliā'i mai ■ Fa'amatala tulaga o feso'ota'i ai fa'amatalaga ma mau ■ Fa'amautinoa le sa'o po'o le sesē o ni manatu sa iai i le amataga ■ 'Aumai ni fautuaga pe 'ā talafeagai 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tāaofa'i manatu i ni aotelega ■ Tusi manatu e fa'amatalaina ata olo'o 'aumai i siata, kalafi ma fa'afeso'ota'i i fesili ■ Tali fesili sa fa'ata'imua ai le sā'ilī'iliga

Ua uma ona au'ilī'ili ma faavasega mau o le sā'ilī'iliga ma na aliā'i mai ai ni i'uga ua faamaumau i siata mo tali o fesili ta'itasi.

Fesili 1: O ā faailoga o le Gagana Sāmoa?

	Aofa'i	Pasene %
Faailoga uma o le Gagana Tusetusi	26	65
Faailoga pei ona masani ai – faamamafa, komaliliu	5	12.5
Aga faaaloalo	2	5
Tautala manino	2	5
Lē iloa	5	12.5
	40	100%

Aumai i le fuaiupu muamua le aotelega o le ata

A aotele i'uga olo'o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

■ O le to'atele o le vasega ua manatu o faailoga o le Gagana Sāmoa ua aofia uma ai faailoga o le Gagana Tusetusi e pei o le faailoga fesili, piliota, koma, upu ofo, mf. E 65% o le vasega ua iai lea taofi.

Ta'u mai tulaga maumautūtū e lagolagoina le aotelega ft. pasene, po o fuainumera

■ Ua na'o le 12 ma le 'afa pasene o le vasega ua ta'u mai fa'aailoga sa'o o le gagana e pei o le komaliliu ma le faamamafa.

■ O se vaaiga e faapopole ai ona o le 12 ma le 'afa pasene e leiloa faailoga o le Gagana Sāmoa.

O ni lagona i ni isi o itu o alia'i mai

■ E iai ni isi manatu e lē sa'o e pei o faailoga o le gagana o le tu, savali ma le faaaloalo; ma le tautala manino. A faaopoopo tali nei (5 % +5%) ma le vaega e leiloa (12.5%) ona matuā faapopoleina ai lava lea auā ua iloa ai e 22.5% o le vasega olo'o/lē mautonu i faailoga.

O ni lagona i le tulaga o alia'i mai i ata.

Fesili 2: E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?

- Ioe i taimi uma.
- Ioe i ni isi o taimi ft. upu lē manino.
- Leai.

	Aofa'i	Pasene %
Ioe i taimi uma	24	60
Ioe i ni isi o taimi – na'o upu faalēmanino	14	35
Leai	2	5
	40	100%

A aotele i'uga olo'o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- E mafuli manatu o le vasega faapea e aogā faailoga o le Gagana Sāmoa i taimi uma. E 60% o le vasega e lagolagoina lea tulaga.
- E sili laititi atu lava i le tasi vae tolu o le vasega (35%) e manatu e aogā faailoga na'o upu faalēmanino.
- E faalēai ni isi o le vasega na manatu e lē aogā faailoga (5%).

Fesili 3: O ā ni aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa? Fa'asa'o (✓) le tali e te lagolagoina

- manino ai faaleoga.
- manino ai se matā'upu po o se fe'au.
- o se isi aogā _____.

	Aofa'i	Pasene %
Manino ai faaleoga	25	62.5
Manino ai se matā'upu po o se feau	11	27.5
O se isi aogā	4	10
	40	100%

3. Galulue ta'ito'alua e faamatala le aotelega o manatu faaalua i le siata o le Fesili e 3 ma le 4. Faaaogā faata'ita'iga o le fesili 1 ma le 2.

A aotele i'uga olo'o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- O le to'atele o le vasega ua lagolagoina e aogā faailoga _____.
  - E _____ pasene ua manatu i lea tulaga.
  - O se isi vaega o le vasega ua manatu _____.
- E _____ pasene ua lagolagoina lea manatu.

Fesili 4: O ā ni tāua o faailoga i le Gagana Sāmoa? Fa'avasega mai i le pito sili ona tāua

1. _____
2. _____
3. _____

	Aofa'i	Pasene %
Faaleoga o le Gagana Tautala	26	65
Manino matā'upu pe 'ā faitau	11	27.5
Iloa ia fuaiupu eseese	1	2.5
Lē iloa	2	5
	40	100%

A aotele i'uga olo'o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- _____
- _____
- _____

Fesili 5: O le ā le faigofie o lou faaaogāina o faailoga? Li'o le fuainumera talafeagai

	Aofa'i	Pasene %
1 matuā nenefu	8	20
2 faalēmautinoa isi tulaga	4	10
3 feoloolo	10	25
4 lelei	5	12.5
5 lelei tele	13	32.5
	40	100%

A aotele i'uga olo'o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- E fasefulu lima pasene o le vasega ua molimau e lelei pe lelei tele foi ona latou faaaogāina faailoga. Ae ui i lea, e 30 pasene e nenefu pe lē mautinoa ona faaaogā faailoga, ae 25 pasene ua molimau e feoloolo.
- O lona uiga afai o ni tamaiti se to'aselau, o le tolusefulu o na tamaiti ua matuā nenefu lava i le faaaogāina o faailoga ae luasefululima e feoloolo.
- A tuufaatasi fuainumera ia e lua ua maua ai le 55%. O lona uiga e sili atu i le afa o le vasega e nenefu pe feoloolo. O se fuainumera ua telē tele, ma faapopoleina ai.

Fesili 6: O le ā sou manatu i tulaga ia? Li’o le fuainumera talafeagai ma lou lagolagoina o manatu

6.1 E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā faitau.

	Aofa’i	Pasene %
1 matuā lē lagolagoina	8	20
2 e lē lagolagoina	4	10
3 leai se manatu	10	25
4 lagolagoina	5	12.5
5 matuā lagolagoina	13	32.5
	40	100%

4. Galulue ta’ito’alua e faamatala le aotelega o manatu faaalua i le siata o le Fesili e 6.1 ma le 6.2. Faaaogā faata’ita’iga o le fesili 1 ma le 2.

A aotele i’uga olo’o i le siata 6.1 e mafai ona faaupu faapea:

- _____
- _____
- _____

6.2 E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā tusitusi.

	Aofa’i	Pasene %
1 matuā lē lagolagoina	5	12.5
2 e lē lagolagoina	3	7.5
3 leai se manatu	2	5
4 lagolagoina	12	30
5 matuā lagolagoina	18	45
	40	100%

A aotele i’uga olo’o i le siata 6.2 e mafai ona faaupu faapea:

- _____
- _____
- _____

O le lipoti o le sä'ili'iliga e iai ona vaega fa'atulagaina:

1. Fa'atomuaga (Introduction):

Fa'amatala le täua o le 'autü, mafua'aga o le filifilia o le 'autü.

2. Ata o le Sä'ili'iliga (Design):

Fa'amatala tulaga nei:

- Fesili ta'imua.
- Fesili lagolago po o ni fesili e tatala ai fesili ta'imua.
- Auala na fa'aaogä e ao ai fa'amatalaga ma mau.
- Taimi na fa'ataunu'u ai.
- Tagata sa maua mai ai mau po o tali.
- Auala na fa'avasega ma au'ili'ili ai mau.

3. I'uga.

Fa'amatala i'uga o le sä'ili'iliga ft. o ata sa alia'i mai.

Tali fesili sa ta'imua ai le sä'ili'iliga. Fa'aaogä siata, kalafi m.f. e lagolago ma fa'alautele ai.

4. Aotelega.

Fa'amatala ni uiga, mafua'aga, a'afiaga, o i'uga o sä'ili'iliga.

Aumai ni fautuaga pe 'ä talafeagai.

5. Fa'ai'uga.

Täaofa'i le sä'ili'iliga mai lona 'autü, fesili ta'imua, mau ua maua ma o lätou tä'ua i le 'autü.

O ni fesili fesoasoani ma galuega fa'atino olo'o avatu i pusa ia.

Fesili fesoasoani	La'asaga o le sa'ililiga	Galuega fa'atino
<ul style="list-style-type: none"> ■ E fa'apefea ona folasia le fa'agaoioiga ma i'uga o le sa'ililiga? ■ E fa'apefea ona tatou fa'aaoga i'uga o le sa'ililiga mo le fa'alelei o o tatou: si'osi'omaga, 'aiga, nu'u, a'oga, ekalesia, gagana m.f.? 	<p>V. TĀAOFAI I SE LIPOTI</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Fai se lipoti e tamau ai fa'a i'uga o le sa'ililiga ■ Ia talafeagai le fa'avasegaga o le lipoti ma le 'autū, 'aufaitau & fa'alologogo ■ Tapena siata, kalafi ma isi teuteuga mo le lipoti po'o se seminā ■ Lisi galuega fa'atino e ono faia ona o i'uga o le sa'ililiga ■ Fa'aiiloa ē na lagolagoina, ma tusi si'i i auala taualoa 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tūsia se lipoti ia iai vaega nei: ■ A'oa'o tamaiti i le faiga o aotelega ma vaega ta'itasi o le lipoti. Fa'aaoga ni lipoti ua mae'a e faitau ma au'ililili e tamaiti ■ Tapena tamaiti mo le faiga o ni seminā ■ Faia ni fa'aaliga o galuega (display)

O le lipoti leni a le vaega na fa'ataunu'uina le sa'ililiga.

1. Galulue ta'ito'atasi.
2. Faitau ma matau vaega 'ese'ese o le lipoti.
3. Au'ililili le fa'avasegaga o manatu olo'o i le Aotelega ma le Fa'ai'uga. Ta'u mai le fa'asologa o fuai'upu i le palakalafa ma o latou t'aua.
4. Fa'atalanoa e le vasega atoa le feso'ota'iga o vaega ta'itasi o le lipoti ft:
  - O ā t'aua o fesili ta'imua i le fa'amaopoopoina o le sa'ililiga atoa.
  - O le ā le 'ese'ese o le fa'amatalaina o **I'uga** o le sa'ililiga, ma le **Aotelega**?
  - O le ā le galuega a le **Fa'ai'uga** o le lipoti olo'o fai?

LIPOTI O LE SĀ'ILILIGA: FAAILOGA O LE GAGANA SĀMOA

Saunia e: Jacob Schuster, Ziggy Pula, Lupe Faapaia, Dora Tuiletufuga, Kirisome Lene.

1.0 Fa'atomuaga

O le 'autū o le saililiga o faailoga o le Gagana Sāmoa. O ia faailoga ua aofia ai le gaugaleo po o le komaliliu, ma le faamamafa. Ua tūa nei faailoga i le Gagana Sāmoa ona e maua ai faaleoga sa'o o upu, ma le uiga sa'o o fuaiupu. Na filifilia le 'autū ona o le tele o suiga ua alia'i mai i faaaogaga o le gagana. O se faataitaiga, ua le'o vaaia faailoga i tusitusiga i nusipepa, televise ma faaaliga matamata tetele, ma ua avea ma tulaga e sasi ai le faitau, ma faaleoga. O se masalosaloga fo'i e le'o toe malamalama le to'atele o tamaiti i faailoga o le gagana ma ō latou faaaogaga. E ao i tamaiti o le 10–1 i Leifiifi ona sālilili, su'esu'e ma ia malamalama lelei i faaaogaga o faailoga ina ia sa'o la latou gagana tautala ma faitau.

2.0 Ata o le Sa'ililiga

■ Fesili ta'imua.

O le fesili na fa'ata'imua ina le saililiga ua faapea:

O ā malamalamaga ma manatu o le 10–1 i fa'ailoga o le Gagana Sāmoa?

■ Fesili lagolago.

O fesili lagolago nei sa fa'aaogā e tatala atili ai fesili ta'imua:

O ā fa'ailoga o le Gagana Sāmoa?

E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?

O ā ni aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa?

O ā ni tūa o faailoga i le Gagana Sāmoa?

O le ā le faigofie o lou faaaogāina o faailoga?

O le ā sou manatu i tulaga ia?

E tatau ona a'oa'o tamaiti ia iloa fa'aaogā fa'ailoga o le Gagana Sāmoa, pe 'ā faitau?

E tatau ona a'oa'o tamaiti ia iloa fa'aaogā fa'ailoga o le Gagana Sāmoa pe 'ā tusitusi?

■ Auala na fa'aaogā e ao ai mau.

O se pepa fesili na saunia e ao ai mau mai tamaiti lava o le 10–1 i Leifiifi (va'ai i le Fa'atinoga 3: La'asaga 1: Fuafuaga ma faata'imuaga). Pe tusa ma le 3 vaiaso sa fa'atino ai le sa'ililiga i le taimi o le Gagana Sāmoa.

■ Fa'avasegaga ma au'ili'iliga.

O le pepa fesili e iai itū'āiga fesili ua tāmāu tali, ma fesili olo'o tatala.

O se fa'ata'ita'iga o le fesili ua tāmāu tali:

E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?

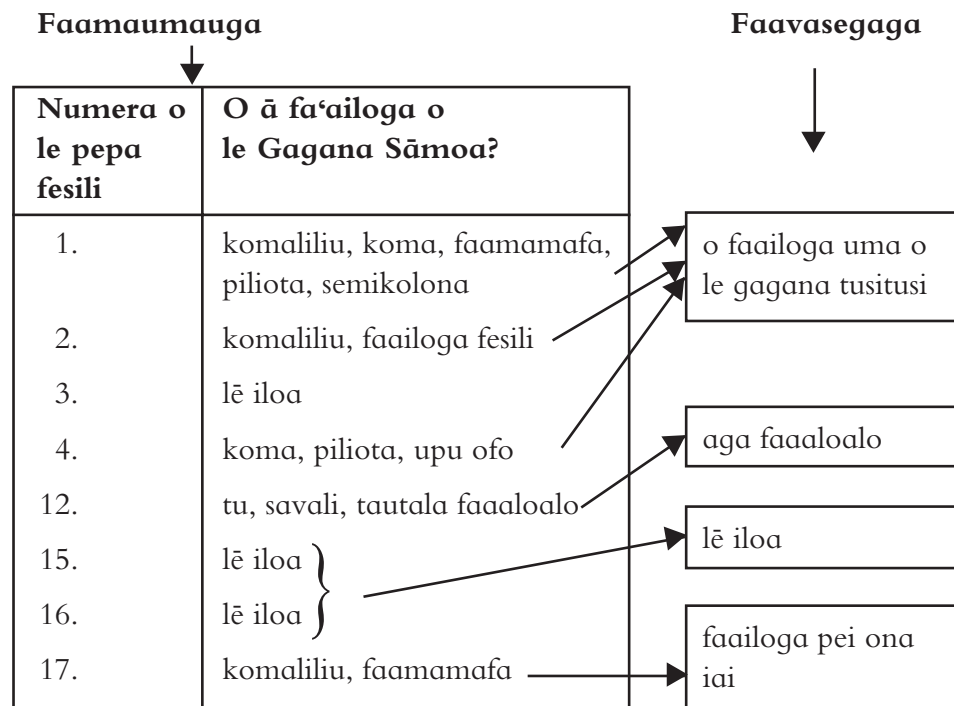
- Ioe i taimi uma.
- Ioe i ni isi o taimi ft. upu lē manino.
- Leai.

Na faavasega tali a tamaiti i vaega e tolu olo'o avatu i le fesili, ona faitau lea o le aofa'i o tali ta'itasi ma fa'amaumau i le siata.

O se isi o fesili tatala ua faapea:

O ā fa'aailoga o le Gagana Sāmoa?

Na faamaumau uma tali a tamaiti ona faavasega lea i ni vaega tetele olo'o aofia i ia tali. O se faata'ita'iga:

Na mǎe'a ona fa'avasega ona faitau lea o le aofa'i o vaega ta'itasi ma faamau i se siata.

3.0 I'uga o le Sā'ili'iliga

O i'uga o le sā'ili'iliga olo'o fa'amatala i lalo o 'autū o fesili lagolago ta'itasi.

3.1 Fa'aailoga o le Gagana Sāmoa

Olo'o faamatala i le Siata 1 manatu o le vasega i faailoga o le Gagana Sāmoa. E faamatalaina i'uga olo'o i le siata faapea:

- O le to'atele o le vasega ua manatu o faailoga o le Gagana Sāmoa ua aofia uma ai faailoga o le Gagana Tusitusi e pei o le faailoga fesili, piliota, koma, upu ofo, mf. E 65% o le vasega ua iai lea taofi.

- Ua na’o le 12 ma le ‘afa pasene o le vasega ua ta’u mai fa’ailoga sa’o o le gagana e pei o le komaliliu ma le faamamafa.
- O se vaaiga e faapopole ai ona o le 12 ma le ‘afa pasene e lē iloa faailoga le Gagana Sāmoa.
- E iai ni isi manatu e lē sa’o e pei o faailoga o le gagana o le tu, savali ma le faaalalo; ma le tautala manino. A faaopoopo tali nei (5 % +5%) ma le vaega e leiloa (12.5%) ona matuā faapopoleina ai lava lea auā ua iloa ai e 22.5% o le vasega olo’o lē mautonu i faailoga.

Siata 1: Faailoga o le Gagana Sāmoa

	Aofa’i	Pasene %
Faailoga uma o le Gagana Tusitusi	26	65
Faailoga pei ona masani ai – faamamafa, komaliliu	5	12.5
Aga faaalalo	2	5
Tautala manino	2	5
Lē iloa	5	12.5
	40	100%

3.2 E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?

Na fesiligia le vasega pe aogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa. O le Siata 2 olo’o faailoa ai tali a le vasega.

Siata 2: E aogā faailoga o le Gagana Sāmoa?

	Aofa’i	Pasene %
Ioe i taimi uma	24	60
Ioe i ni isi o taimi – na’o upu faalēmanino	14	35
Leai	2	5
	40	100%

A aotele i’uga olo’o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- E mafuli manatu o le vasega faapea e aogā faailoga o le Gagana Sāmoa i taimi uma. E 60% o le vasega e lagolagoina lea tulaga.
- E sili laitiiti atu lava i le tasi vae tolu o le vasega (35%) e manatu e aogā faailoga na’o upu faalēmanino.
- E faalēai ni isi o le vasega na manatu e lē aogā faailoga (5%).

3.3 Aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa

O le Siata 3 olo’o faamatalaina aogā o faailoga o le Gagana Sāmoa.

Siata 3: Aogā o faailoga

	Aofa’i	Pasene %
Manino ai faaleoga	25	62.5
Manino ai se matā’upu po o se feau	11	27.5
O se isi aogā	4	10
	40	100%

A aotele i’uga olo’o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- O le to’atele o le vasega ua lagolagoina e aogā faailoga ona e manino ai faaleoga. Pe tusa ma 63 pasene ua manatu i lea tulaga.
- O se isi vaega o le vasega ua manatu e aogā faailoga ona e manino ai se matā’upu po o se fe’au. Pe tusa ma le 28 pasene ua lagolagoina lea manatu.
- Ua na’o se 10 pasene o le vasega ua manatu e iai ni isi aogā ae le’o faailoa mai.

3.4 Tāua o faailoga i le Gagana Sāmoa

Olo’o faaalua e le Siata 4 tāua o faailoga o le Gagana Sāmoa i manatu o le vasega.

Siata 4: Tāua o faailoga o le Gagana Sāmoa

	Aofa’i	Pasene %
Faaleoga o le Gagana Tautala	26	65
Manino matā’upu pe ‘ā faitau	11	27.5
Iloa ia fuaiupu eseese	1	2.5
Lē iloa	2	5
	40	100%

O filifiliga a tamaiti o le vasega na fai i tāua o faailoga o le gagana na mafuli i ni vaega tetele se fa.

- O le vaega na pito i sili ona ta’atele i le fa’atāua a le vasega o le tulaga lea i faaleoga o le Gagana Tautala e pei ona iai le 65 pasene.
- Ua soso’o atu i ai le tāua o faailoga e faamanino ai matā’upu pe ‘ā faitau. Pe tusa ma le 28 pasene na tā’ua lea tulaga.
- Ua to’aitiiti lava tamaiti o le vasega na manatu e tāua faailoga i le iloa ai lea o fuaiupu eseese.
- Olo’o alia’i mai ai fo’i, e iai tamaiti e lē iloa tāua o faailoga e pei ona iai le 5 pasene o le vasega.

3.5 O le faigofie o le faaaogāina o faailoga e le vasega.

Na fesiligia tamaiti o le vasega i le mafai olo’o iai lo latou faaaogāina o faailoga. O le Siata 5 olo’o faailoa ai manatu o le vasega i ō latou tomai i faaaogaga o faailoga.

Siata 5: Faigofie o le faaaogāina o faailoga e le vasega o le 10–1

	Aofa’i	Pasene %
1 matuā nenefu	8	20
2 faalēmautinoa isi tulaga	4	10
3 feoloolo	10	25
4 lelei	5	12.5
5 lelei tele	13	32.5
	40	100%

A aotele i’uga olo’o i le siata, e mafai ona faaupu faapea:

- E fasefulu lima pasene o le vasega ua molimau e lelei pe lelei tele foi ona latou faaaogāina faailoga. Ae ui i lea, e 30 pasene e nenefu pe lē mautinoa ona faaaogā faailoga, ae 25 pasene ua molimau e feoloolo.
- O lona uiga afai o ni tamaiti se to’aselau, o le tolusefulu o na tamaiti ua matuā nenefu lava i le faaaogāina o faailoga ae luasefululima e feoloolo.
- A tuufaatasi fuainumera ia e lua ua maua ai le 55%. O lona uiga e sili atu i le afa o le vasega e nenefu pe feoloolo. O se fuainumera ua telē tele, ma faapopoleina ai.

3.6 A’oa’oina o fa’ailoga.

Sa fesiligia le vasega i so latou manatu i le a’oa’oina o faailoga ia iloa ai faitau ai ma tusitusi. O le Siata 6.1 ma le 6.2 olo’o faailoa ai o latou manatu.

Siata 6.1: E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā faitau

	Aofa’i	Pasene %
1 matuā lē lagolagoina	3	7.5
2 e lē lagolagoina	2	5
3 leai se manatu	3	7.5
4 lagolagoina	11	27.5
5 matuā lagolagoina	21	52.5
	40	100%

Siata 6.2: E tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa fa’aaogā fa’ailoga o le Gagana Sāmoa pe ‘ā tusitusi

	Aofa’i	Pasene %
1 matuā lē lagolagoina	5	12.5
2 e lē lagolagoina	3	7.5
3 leai se manatu	2	5
4 lagolagoina	12	30
5 matuā lagolagoina	18	45
	40	100%

- Ua alia’i mai i siata e lua le matuā lagolagoina e le vasega o le a’oa’oina o faailoga ina ia iloa ai e tamaiti faaaogā mo le faitau ma le tusitusi. A faaopoopo le aofai o tamaiti na lagolagoina pe matuā lagolagoina ia tulaga ona iloa ai lea e 80 pasene e auai i le a’oa’o ina ia iloa faaaogā faailoga pe ‘ā faitau, ae 75 pasene e auai i le a’oa’oina mo le iloa tusitusi.
- Pe tusa ma le 13 pasene e lē lagolagoina le a’oa’o o faailoga mo le faitau, ae 20 pasene e lē lagolagoina le a’oa’o o faailoga mo le tusitusi.

4.0 Aotelega

A aotele i’uga o le sa’ili’iliga e mafai ona faapea:

O le to’atele o le vasega o le 10–1 olo’o tu’ufa’atasi faailoga o le Gagana Sāmoa ma faailoga masani o le Gagana Tusitusi e pei o piliota, upu ofo, faailoga fesili mf. Olo’o iai fo’i se vaega pe tusa ma le 30 pasene olo’o nenefu pe lē mautinoa faaaogaga o faailoga. Ae ui o lea olo’o talitonu le to’atele o i latou e aogā faailoga i taimi uma, e aogā ma tāua faailoga mo le sa’o o faaleoga i le Gagana Tautala, ma le manino o matā’upu tāua. Ua manatu fo’i le to’atele o i latou e tatau lava ona a’oa’oina tamaiti ia iloa faailoa faailoga pe ‘ā faitau ma tusitusi.

5.0 Fa’ai’uga

O le ‘autū o le sa’ili’iliga o le fia iloa lea o le malamalama ma manatu o tamaiti o le vasega i faailoga o le Gagana Sāmoa. Olo’o alia’i mai i fesili ta’itasi le tulaga o iai mafaufau o tamaiti o le 10–1 i faailoga o le Gagana Sāmoa. Olo’o atagia mai i i’uga o le sa’ili’iliga e matuā lagolagoina e tamaiti o le vasega ni isi o tulaga o le faaaogāina o faailoga, e ui olo’o iai ni vaega olo’o lē mautonu ai i latou.

E matuā lagolagoina e le vasega le tatau ona a’oa’o tamaiti ia iloa faaaogā faailoga i le faitau ma le tusitusi. E malosi fo’i le talitonu o le vasega i le aogā ma le tāua o faailoga i faaleoga o le Gagana Tautala, ma le faamanino ai o se matā’upu. O ni vaega olo’o lē mautonu ai i latou o le tu’u fa’atasi lea e le to’atele o tamaiti o faailoga o le Gagana

Sāmoa ma isi faailoga o le gagana tusitusi. Olo’o iai fo’i se vaega pe tusa ma le 30 pasene o i latou e matuā nenefu lava pe lē mautinoa ni isi tulaga o faailoga.

O se manatu o le vaega fa’ale’āiga na faatinoina le sālililiga ua faapea, e tatau i faiā’oga ona faamalosiā tamaiti ina ia faatāua ma toe fafagu faaogāina o faailoga i tusitusiga ma faitauga.

Fa’atinoga 8

Faitau auiliili le lipoti o le sālililiga

1. Galulue ta’ito’alua.
2. Faitau ma auiliili le lipoti o le sālililiga.
3. Tali fesili nei:
  - a. O le ā so lua manatu i le atoaga o le lipoti? ft. Ua faataunuu vaega uma ta’itasi?
  - e. Ua ma’oti mai tali o fesili ta’imua?
  - i. Tali e oulua fesili ta’imua o le sālililiga mai la lua faitauga.
  - o. Tusi mai sa lua ata e faailoa ai le feso’ota’iga o vaega ta’itasi o le lipoti o le sālililiga.

Fa’atinoga 9

Faatino se sālililiga

O le faatinoga leni ole’ā faatino ai se sālililiga a le vaega lava latou po o le taitoatasi foi.

1. Galulue ta’ito’alua.
2. Toe faitau ma faatalanoa laasaga o le sālililiga.
3. O le taimi o le sālililiga e 2 vaiaso.
4. A mē’a ona faalauiloa lea o sālililiga a vaega ta’itasi i le vasega i ni lipoti tu’usa’o. O lipoti tusitusia, fuafuaga, ma tapenaga faata’i e ao uma i le faiā’oga mo le togiina.

